

Aodumaal
taswawad
arstirohutai=
med ja arstimie
ne nende abil *

URout



Bibliotheca
universitatis
Dorpatensis

A 3744

1741

U 15986196

Käsiraamat

arstirohutaime de tundmaõppimiseks,
korjamiseks, kuiwatamiseks, kaswata-
miseks ja tarwitamiseks.



Räfsiraamatuna on autori poolt wabalt tarwitet :

- 1) **В. М. Пашкевич.** Культура лекарственных растений и душистых.
- 2) **В. Л. Комаров.** Сбор, сушка и разведение лекарственных растений в России. Справочник.
- 3) **З. В. Варлих.** Русские лекарственные растения.
- 4) **Н. А. Монтеверде.** Ботанический атлас.
- 5) **Roduma taimed I.**

**A. ROOSILEHTI
KAAN JA EELLEHT.**

Üldmärkused.

Rahwa seas on omakorjatud arstirohtudega arstimine kaunis laialt tarvitusel. Kui häid wõi halwu tagajärgi see annab, oleneb sellest, kas arstirohutaimi osatakse õigel kohal ja õieti tarvitada ja kas neid osatakse õigel ajal korjata ja kuivatada.

Igal taimel on omad iseäraldused, mida tema korjamisel tuleks silmaspidada.

Taim on elaw olewus; kõik mis temas leidub, sünnib õhust, weest, mullast. Sellepärast korjunewad kõik ollused, mis taimetele, kui arstirohutele, wäärtuse annawad, sinna aegamööda, taimede kaswamise kestusel. Kui neid olluseid palju koguneb, siis wõib taim neid osalt jälle ära tarvitada, sest kõik, mis taimes olemas, on temale tarmilikud — ka kihwtid. Tähendab: taimi kui arstirohte — peab teatud ajal korjama.

Arstirohtuks korjatakse juuri, juurikaid, koort, punge, lehti, õisi ja kogutaimi.

Juurikaid korjatakse harilikult sügijel, kui lehed juba närtsimas; siis walguwad kõik ollused warrist juurikaisse. Juurikaid ja juuri, mis külma ei kardata, wõib ka kewadel, enne noorte lehtede tärkamist maa seest wälja kaewata.

Roort forjatakse harilikult mähja ajal, lehti — õitsemise eel, kogutaimed — õitsemise ajal.

Õisi forjatakse siis, kui need veel noored on. Wanul õitel on palju nõrgem mõju.

Kuivatada tuleb kõiki taimosi wilus, mitte päikese käes, nagu seda harilikult tehakse, sest kuivand produktil peab võimalikult loomulik wärm alles jääma.

Taini (kogutaini, õisi, lehti) forjatagu ainult kuiwa ilmaga, sest et niiskelt wõiwad ka lühimaks ajaks seisma jäänd taimed palawaks tõmbuda ja oma arstirohulise wäärtuse kaotada.

Arstirohute tarwitatakse mitmesugusel kujul, nimelt — teena, keedisena, ekstraktina, pulbrina, mah-lana, tinktuurina, piiritusena, niiskete lappidena, salwina, siirupina ja õlina.

Teo walmistamiseks wõetagu tarwiline jagu peenekslõigatud taimosi, walatagu keewa wett pääle ja pandagu tulise pliidi pääle 10—15 minutiks tõmbuma.

Tahetakse kanged teed saada, siis tuleb teeks wõdetud taimosi 5 min. keeta.

Teeks tarwitatakse marjad tulewad enne wee pääle walamist puruks teha. Teed walmistetagu kindla kaanega nõus.

K e e d i s t walmistatakse harilikult taimed kõwust õisist, nagu juurist, foorest, warrist ja oksist. Wal-

mistamisel võetagu tarviline osa feediseks määratud taimosi, valatagu neile iga 1 osa kohta 9 osa külma wett pääle, lastagu keema tõusta ja siis pool tundi tulise pliidi pääl tõmbuda. Keedis tuleb palamast pääst läbi puhta linase riide furnata.

Ekstrakti valmistamisel võetagu 1 osa rohu pääle 5 osa 35 — 40 kraadilist sooja wett, hoitagu sama soojuse juures, segu sageli ümberliigutades, 1—2 päewa ja furnatagu siis, lõpuks, läbi puhta linase riide.

Pulbri valmistamisel saawad hästi kuivatet ja peeneks lõigatud taimosad uhmri ehk klaasi sees peeneks, pulbriks tõugatud.

Mahl võib valmistada ainult taime wärskeist lehjust, õitest, marjust ja juurist, mis peeneiks tüfeks lõigata ja siis puruks, lõmaks rõhuda ja furnata tulewad.

Tinktuuri valmistamiseks walatakse iga 1 osa rohu pääle 5 — 10 osa wiina, lastakse 5 — 7 päewa soojas kohas tõmbuda ja furnatakse siis läbi; tõmbumise ajal tuleb rohtu sageli loksutada.

Piirituse valmistamisel võetakse iga 1 osa rohu kohta 5 osa piiritust ja lastakse siis 2—5 päewa soojas kohas tõmbuda.

Niiskeiks lappedes tarwitatakse mitu- korda kokku pandud puhtaid linaseid lappe, mis rohutee sees niiskets kastetud ja haige koha pääle pandud saawad.

Saali valmistamisel jaab taimõli värskesoolamata võiga segatud. Et aga taimeõliid ainult sellekohaseis tehaseis valmistetakse, siis on otstarvekohasem ka saali aptrekest ja rohu kauplust osta.

Sirupi valmistamisel tuleb taime mahla ehk teed niikaua keeta, et see paksuks, venivaks muutub.

Rohu tarvitamisel peetagu järgmist meeles:

- 1) Tarvitada tuleb vähemalt kahte, kolme taime segatult, sest et ühel taimel harilikult väiksem mõju on.
- 2) Kuupuhastuse ajal ei ole soovitatav naistel üldse rohke tarvitada; seda võib ainult kõige hädalisemal juhtumisel.
- 3) Igal erakorralisel juhtumisel pööratagu kohe arsti poole, sest sageli ei või inimene ise oma haigust dieti tunda.
- 4) Rohu tuleb võtta:

25 — 60 aasta vanaduses täis mõdt.

14 — 25 " " $\frac{2}{3}$ täiest mõddust.

7 — 14 " " $\frac{1}{2}$ " "

4 — 7 " " $\frac{1}{3}$ " "

4 " " $\frac{1}{4}$ " "

3 " " $\frac{1}{6}$ " "

2 " " $\frac{1}{8}$ " "

1 " " $\frac{1}{12}$ " "

üle 60 aasta vanuil ja nõrgul täieealislil tuleb $\frac{2}{3}$ täiest mõddust võtta.

Midwaaf ehk suur alant.

(Jnula Helenium L).

Midwaaf ehk suur alant (mõnel pool ka aslant) on suur, kummi mehepikkune mitmeaastane taim. Ta kasvab metsikult niiskeil kohil põõsaste vahel; meil peaaesjalikult aga aias.

Suur on tal jäme, lihaw. Lehed — suured, alumised küljed pehme, halli karwaga kaetud; alumised, maapinnalt tulewad lehed — rootjulised, pikergused; üle-
mised, warrel seiswad — root-
sutud. Dis-
formitud on
suured, ümmar-
gused; õied —
helekollased;
seemned —
kantsamba kujulised, neljatahulised.

Et Wenemaa arstiteadus selle taimega tegemist ei tee, siis on ka apteegi äride nõudmine aid-



Bilt 1. Midwaaf (Jnula Helenium L).

waagi juurte järele (Radix Helenii) kunni wiimase ajani wähenene. Wäljamaal aga (Saksa-, Hollandi-, Inglis- ja Schweitsi-maal), kus arstiteadus laiemal alusel seisab, leiame terweid põlde selle taimela külwatuna.

Raswatada wõib aidwaaki kas seemneist ehk juurist. Seemned saawad esialgu lawadelle külitud, kust nad pärastpoole, kas samal suwel ehk järgmisel kewadel — laiali istutetakse, igale taimela 60 sm. wahet jättes.

Aidwaak armastab rannusat maad.

Tahetakse suuri juurikaid saada, siis ei tohi lasta taimela mitte õitsema hakata, waid õiemupud peawad aegsaste ära lõigatud saama.

Üleskaewata tulewad juured maast sügisel, kus juures jämedamad juured, mis risti läbilõikes juba kaks kunni kolm sentimeetrit, pikuti katki lõigata ja wõimalikult kiirelt kuwatada tulewad.

Suurt ärgu aga kunagi ära kooritagu, sest et just selles palju neid olluseid sisaldubki, mis taimela, kui arstirohule, ta wäärtuse annawad.

Aidwaagi juurist walmistet keedis on häa rohi kõha wastu ja kui neerusi kiiremale tegemisele wirgutaw abinõu tuntud.

Arnika.

(*Arnica montana* L.)

Arnika on niihästi rahwa seas kui ka arstiteaduses hää arstirohuna tuntud. Teda armab ka pea iga wanem inimene tundwat, ja ei ole wähe neid, kes seda taime igal suwel omale terve aasta jao walmis forjavad.

Ruid kui nende forjatud arnika teed järel waadata, siis leiad, et siin mitte arnikaga, waid hoopis teiste taimiga, nimelt kas *Solidago virgaurea* ehk *Heracleum umbellatum* — tegemist on, mis küll arnikaga ühest perekonnast pärit, kuid millel mingisugust arstirohulist wäärtust pole.



Bilt 2. Arnika (*Arnica montana* L.).

Arnikat on üldse metšikult väga harva leida (ta kasvab mabalt ainult kõrgeil ja mägisel heinamail) — kuid küll mõib seda taimet hääduga meie maal kasvatada — kultiveerida.

Arnika on mitmeaastane taim. Juurikas on tal lühike, jäme; vars, mis harilikult lihtne, harunemata, — sirge ja kunni 1 aršini pikk. Lehed on piserkused ja vastaspaaridena varrele asetet; kõige alumised lehed, (arvu poolest 4—6), mis maapinnalt tõusevad ja varrel aiuwaist märksa suuremad, on timbukeieks foondet.

Sied on arnikal foondet korvikuits. Korviku läbimõõt on umbes 1 sentimeeter, lahtilöönnult, ülalt mõõtes aga üle 2 sentimeetri.

Kattel lehed, mis korvikulle kahelt realt asetet (16—24), on karmased ja pruunikas-rohelised. Arnikad õied korvikus, mis ühte ritta asetet ja mida arvuliselt kunni 20, on hambulised keelõied, punakas-kollast karva, kuna süsemised — toru- ehk putkõied — kollased on.

Kultiveerida (kasvatada) tuleb arnikat lahjal, soosel maatükil, eestkätt turvapõhjaga karjamaal. Maa saab küntud, äestatud ja kõrswilja alla, millel $\frac{1}{3}$ osa võrra arnika seemet hulka segatud, külvatud. Külvata tuleb kas sügisel augusti kuul, ehk jälle vara kevadel (esimesel korral ruffi ja teisel

korral kaera hulka segatult) äffe alla. Pärast jee-
mendamiſt tuleb maa kõvasti rullida.

Esimesel aastal saame arnikapõllult ainult heina. Kuid heina ei tohi mitte liig juureks lasta kasvada, sest et siis allkasvatavad noored arnika taimed ker-
gesti äralämbuda võivad; niitmisel jäetagu kaunis
pikk kõrs.

Järgmisel aastal annab arnikapõld juba täielikku
õidujit (*Flores Arnicae*). Koguda tuleb õisi ilusal il-
mal, pärast laste minekut; korjata ainult ilusaid,
terveid õisi, sest et söödud ja kängujäänud õitel arnika
liblika (*Musca arnicae*) tõugud ja munad asuda või-
vad, kes kuiwatet õied ärarikkuda võivad.

3—4 aasta sügisel, külmade tulekul, ehk järgne-
vate aastate kevadel varakult võivad juba ka ar-
nika juurikad (*Radix Arnicae*), mis ka arstirohuks läh-
vad, maa seest väljakaevatud saada. Väljakaevatud
juurikad tulevad mullast puhtaks loputada, narmas-
juurist puhastada ja võimalikult kiirelt kuiwatada.

Arstirohuna tarvitatakse arnika
õisi (*Flores Arnicae*) ja juuri (*Radix Arnicae*),
millest teed, tinktuuri (*Tinctura Arnicae*), ja al-
wi (*Unguentum Arnicae*) ja plaastrit (*Emplastrum
Arnicae*) valmistatakse

Suhatus tarvitamiseks.

Mädanemad haavad, pigistused,
veripaised, meſilase nõelamine — on

arstitawad niiskete arnika lappide abil. Lappide niisutamiseks tuleb wõtta 5 supilusikatäit arnika tinktuuri $\frac{1}{2}$ — 1 toobi wee kohta; lappe tuleb iga poole tunni takka mahetada.

Ügigistuste ja weripaisete korral oleks soowitetaw niisutamisewee hulka weel ka äädikat järgmises mahelorras liiada. 1 osa arnika tinktuuri, 1 osa äädikat ja 1 osa wett.

Altkehawalude ja kõhu kramptide wastu mõjub hästi arnika tinktuur, mida 1 teelusikatäis klaasi wee hulgas wõtta tuleb.

Salwatuse korral on soowitetaw iga päew arnika teed juua ja järjekindlalt haiget kehaosa arnika tinktuuriga sisse õruda.

Sooksja haiguse korral tuleb haiget kohta iga päew arnika tinktuuriga sisse õruda.

Kõhupaiseid ja kõhupõletikku parandab arnika tinktuur, mida päewas 50 — 60 tilka $\frac{1}{4}$ toobi wee hulka segatult lonksaamal wõtta tuleb.

Ka hääle kähisemine, nifastus ja oksendamine on arstitawad arnika tinktuuri abil. Kähisemise korral tuleb kurgu kuristada weega, millele 40 tilka arnika tinktuuri iga 6 supilusikatäie wee hulka segatud, oksendamise korral 3 — 4 tilka tinktuuri pitsklaasi wee hulgas wõtta ja nifastuskorral — haige koht arnika tinktuuriga sisse õruda.

Arnika salw kaotab pääõõma, arnika

te e aitab kopsupõletiku paranemisele kaasa ja on kui neerusi kiiremale tegevusele wirgutaw abinõu tuntud.

Hapuoblikas.

(Rumex Acetosa L.)

Hapuoblikas on kui harilik taim kesapõlde ja kraawkaldail tuntud.

Mitmeaastane, tatarliste perekonnast pärit olem taim. Ta kasvab aidkultuuri juures igasuguse maa pääl, kuid parimat saaki annab siiski niiske mustamulla maa pääl.

Laiendada võib istandust kas pöõsaste jao-
tamise eht seemende külwamise teel. Istutada tuleb
kas wara kewadel eht sügisel, augusti kuul, kuna
seemned kewadel warakult otse peenrale külwatud
saawad.

On taimed ülestõusnud, siis peab arwendamine
ettewõetud saama. Et hapuoblikad väga hästi istu-
tada kannatawad, siis ei tarwitse arwendamisel üles-
wõetud taimi mitte kõrwale heita, waid nad tuleksid
selleks otstarweks jäetud peenraile istutada.

Hoolitsemine taimede kasvamise ajal on harilik
ja seisab ainult umbrohu hämitamises; ka tulewad
kõik õistwarred aegjasti ära murda, sest et nende alles-
jätmine halvasti lehtede kasvule pääle mõjaks.

Rajutada võib hapuoblika istandust 3 — 4
aastat, kus juures peenrad sügiseti selle wõrra, kui

taimede juured maast välja kerkind, mullaga katta tulewad.

Sapuoblika lehist valmistetakse maitsewat rohelist suppi, kuna peenekstõugatud juured — noa ot-
satais korruga mõttes — kõhu lahti teewad.

Heinputk.

(*Angelica Silvestris* L.)

1—2 meetri pikkune kaheaastane, fogusarikaliste perekonnast pärit olem taim. Kaswab niiskeil heinamail. Esmesel aastal võrjuwad seemnest ainult mõned maapäälsed lehed, kuna õied alles järgmisel aastal ilmuvad. Laialdaselt tuntud taim.

Kasvatada võib heinputke samuti, kui allpool kirjeldet kikkaputke (*Angelica Archangelica* L. ehk *Archangelica officinalis* Hoffm.)

Arstirohuks loomade juures tarvitatakse heinputke juurikaid ja seemneid (*Radix et Semen Angelicae silvestris*.) Neist valmistet feedis on häa abinõu puhutuse vastu.

Heinputkete on krampsi waigistaw abinõu, rohi jookaja ja nahahaiguste vastu (pesemise wee hulka kange teed lisada), ajab gaasid sooltest, parandab kõhuwalu ja on rohuk kõhu limanemishaiguse vastu.

Heinputkete kange koirõhu ehk tammekooreteega segatult kergendab kõhu wähhjatõbe.

Siirfõrw.

(*Capsella Bursa pastoris* Mneh.)

Siirfõrw on kui
humbrohi põldel tuntud.
Ta on üheaastane, rist-
õieliste perekonnast pä-
rit, kuni 40 sm. pikk
olew taim. Mõnised
lehed, mis maapinnal
warre algul kimbutseks
koondet, on tal rootu-
lised, harilikult sulgja-
lised; warril seis-
wad lehed aga —
rootjutud ja, pääle
juhulise erandi, terwe-
serwalised. Sied on
õige wäikesed, walged;
Kauad — ümber-
pööratud südamekujulised.
Sitiib fõgu suwe.

Arstirohuts tarwite-
tasse fõgu taim (Herba
Bursae pastoris), mis
õitsmise ajal forjata ja
kuwatada tuleb.



Pilt 3. Siirfõrw (*Capsella
Bursa pastoris* Mneh.).

Siirfõrwatee on abindu lahtiste haamade (pesta fange teega ja niisked teelapid pääle panna), kopsuwerejooksu (3 forda päewas 1 supilusi-fatäis), kõhuwalu, kollatõbe, ninawerejooksu (külmad fange tee lapid), põiehaiguse (1 lood kuiwatet taime 1 toobi wee pääle, 3 forda päewas 1 tafs) ja põie fiwide ($\frac{1}{2}$ loodi kuiwa taime $\frac{1}{4}$ toobi wee pääle, 3 forda päewas 1 tafs) vastu.

Siirfõrwatee waigistab kuupuhastust.

Islandi sammal.

(*Cetraria islandica* Ach.)



Bilt 4. Islandi sammal.
(*Cetraria islandica* Ach.)

Haruline, lehekujuline, pruunikas, libe-libeda maiguline sammal-põdsake (maat. joo-nistus), mille lehilt sügisel tume punaseid paunakefi leida wõib. Kaswab männimetsis.

Et islandi sammal wäga toitero, siis tarmitetakse teda Islandi saarel toiduks — segatakse

leima hulka, keedetakse leent j. n. e. Islandi
sambla tee, siirup ja sült on hääd
abinõud krampliku kõha, kõhiseamise ja kopsutiiskuse
vastu.

Siirupi valmistamiseks võetagu 15 gr. sammalt,
keedetagu 5 minutit veerand toobi wee sees, lastagu
kaks tundi soojas kõhas tõmbuda ja kurnatagu siis ära.
Nii tehtagu ühe ja nendesama sambлага vähemalt
kaks korda. Saadud vedelik kallatagu segamini ja lisa-
tagu, maiguandmisels, suhkurt juure.

Süldi tarwis võetagu iga kolme kortne wee kohta
20 gr. sammalt, keedetagu seda väikse tule pääl 1—2
tundi, lisatagu, maiguandmisels, mõnda marjasahviti
hulka ja lastagu siis tarduda.

Islandi sambla leen ja sült
on ühtlasi ka rohuks läbijooksu vastu.

Kadaf.

(*Juniperus communis* L.)

Kadaf on meie maal kui põõsaspuu üldiselt
tuntud. Tema okkaid ja oksid ajatakse eeterõli (*Oleum*
Cadinum), kuna marjad (*Fructus Juniperi*) hääks ro-
huks mitmesuguste haiguste vastu on.

Korjata tuleb ainult valmind, mustjas-siniseid
marju. Toored, rohked marjad ja liigvanad, puna-
kastõmmud ja kortsutõmbund marjad, on kõlbmatud.
Sfeeralist kuuwatamist kadafamarjad ei nõua.

Zuhatus tarvitamiseks:

Kadakamarjatee — 4 künni 5 tassit päevas — on häaks rohks külmetamise, põiehaiguse ja weetõbe vastu; ka puhastab kadakamarjatee verd.

Kadakamarjad — 2—5 tükki päevas, suus katkipeeda ja allaneelata — mõjuvad hästi puhutuse, närmetuse ja halwa hingõhu vastu suus.

Kadakaõli, väärt määrides, mõjub parandavalt halvatuse ja külmand liikmete päale; kadakaõli, 3—6 tilka suhtu ehk supilusikatäie weega mõttes, parandab kollatõbe, kõhuweetõbe, umistand neerusid ja sapihaigust.

Kailud.

(Ledum palustre L.)

Kailud ehk jookailud on kanarpikuliste perekonnast pärit olem kange, pääd walutama ajawa haiguga taim. Areneb 60—130 jm. kõrguseks põõsaks, mis alati roheline seisab. Lehed on tal lineaalsed, nahksed, allapoole kääritud ääriaga; lehtede alumised küljed on kõrwend — tõmmuwillalised.

Õied on walged (harwa punakad), ja seisavad warte ladivus jalguis. Õiskroonlehti on wiis, tolmukaid — 10. Wili on suparkujuline paunake.

Kailud kaswawad kõrgeis turvaspõhjaga rabus ja sois.

Kailud on rahwa seas kui rohi kvide, kirjude ja jooksjahaiguse vastu (wõtta kailude wanne) tuntud.



Bilt 5. Kail (*Ledum palustre* L.).

Korjata tuleb kailudel kogu maapääsjet oja — warji, õisi, lehti (*Herba, Folia palustris*, — *Rosmarini silvestris*) — juwel, taime õitsemise ajal.

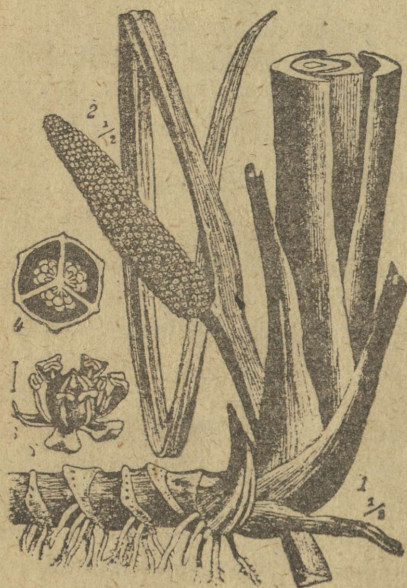
Kalmus.

(*Acorus Calamus* L.)

Kalmus on mitmeaastane wõhaliste perekonnast pärit olem taim. Ta kaswab järwede, tiikide, lau- gaete, üldse kas seiswate ehk pitka woolawate wete

madalail, weega üle ujutet mudaseil, mädail kaldail.

Kalmuse juurikas on roomav, kinni ühe meetri pikkune ja mehe sõrme jämmune, läbilõites käsna-
fujuline, kuid kõva, seest lumivalge ja päält walfjas-
punane.



Pilt 6. Kalmus
(*Acorus Calamus* L.)

leht, mis warre jätkuna wäljanäib ja õisikut külje
pääle hoiab. Õied on kalmusel rohelas-kollased,
kuue lehelised; tolmukaid — 6.

Päältpoolt kül-
jest on juurikas
ülени mahakuktund
lehte asemega
kaetud, kuna allpool
küljel kõrwajuured
feisawad. Lehed
on kalmusel pikad,
lineaal-mõõgakuju-
lised. Õiswars
on ühe külje pealt
teraw, teinepoolt
õõnes. Õisik, mis
poolifujuline, feisab
warre tipus. Warre
tippu, õisiku kõr-
wale on asetet ka
üks pikk vertikaal

Rogu taim on kange würtsi haiuga.

Arstirohuks tarwitatakse kalmuse juurikaid (*Rhizoma Calami*), mis sügisel hilja ehk kewadel warakult lootifikult ehk kaldalt hakide ja konksudega mudast wäljakistud saawad. Juurikad tulewad mudast puhtaks loputada, kõrwaljuurist puhastada, 5 — 6 sentrimeetri pikkueiks tüfeks lõigata ja kuivatada, soowitaw kuivatuskastis.

Kuivatetult on juurikail kange würtsi hais ja tibe mait.

Kuivatet kalmuse juurist ajatakse lõhnaõli, valmistatakse pulbrit ja piiritustinktuuri.

Et kalmuse juure järele nõudmine juur (ka mõiks jeda wäljamedada), siis tuleks igale poole wetesse, kus selleks sündsajad kohad olemas, jeda taimet kaswama asetada. Selleks tulewad kalmuse juurikad tükkideks raiuda ja kallaste lähesusse, umbes 5 sm. sügawusele muda sisse asetada. Wesi muda kohal ei tohi aga üle 15 sm. sügaw olla.

Kalmust ei tohi kunagi wahetada aga kollase õhumõõgaga (*Iris Pseudacorus L.*), mis jamaiks kohis, wahest kalmuseiga seltsis, kaswab. Kollase õhumõõga õied on lahuseiswad, suured, kollased, kuna juurikad seest tõmmupunased ja ilma lõhnata on.

K a l m u s e j u u r e t e e — 1 lood peeneks lõigatud kuwi juuri $\frac{1}{2}$ toobi wee kohta — on abi nõu isupuuduse, ingliskaiguse, kahwatõbe, külmtõbe, luujoõkswa, neerukaiguse, puhutuse, sapikaiguse ja

siidame floppimise vastu ja kui neerusi kiiremale tegevusele sihutaw wahend tuntud. Kalmuse juuretee fergendab ühtlasi ka kuupuhastust ja on kui rohi läbijooksu vastu tuntud. Wiimase haiguse s. o. läbijooksu juures tuleb aga teed wahesel mõõdul tartwitada, sest et wastasel korral just kõhu lahti teeb.

Kalmuse juuretee koirohuteega segatult on abinõu meetõbe vastu, hommikul ja õhtul $\frac{1}{2}$ tasji jissewõtta.

Kalmuse juurewiin on rohks närwetuse ja kõhuwalu vastu ja parandab weega lahjendatult suud loputades hamba igemeid, kui need lahti ja walusad.

Kalmuse juuretee ehk tinktuuriga niisutat lapid parandawad raskeid wähjasarnased paised.

Kasf.

(Betula alba L.)

Kewadel korjatud pakatamaist kaselehepingist walmistet tee ehk piiritustinktuur on hääks rohks kõhukrampide ja jooksjahaiguse vastu ja on kui häa haamarohi tuntud.

Kange kaselehetee kiirendab neerude tegevust, kuna kasekoorist walmistet tee, rahwa arwamise järele, rohks külmtõbe vastu on.

Kasemahla ga pää pelemine paneb juuksed kasvama, ja kaotab pääkärnad: ka on kasemahl hääks rohuks mõnesuguste nahahaiguste vastu.

Ribuwits.

(*Rosa canina* L.)

Rõigile tuntud, kõwa, terawate, alt jämedamate, sirbikujuliste oktaiga warustet roosõieliste perekonnast pärit olem põõsastaim. Lehed on tal paaritud kogulehed; lehekesi, mis pikergused ehk munakujulised — on igal lehel 5; lehekestete ääred on terawalt seatud.

Diskarika lehed on sulglõitelised; õied — roosad, harwa walged. Ditseb mai lõpus ja juuni kuul. Kaswab metsis kõrge maa pääl, põõsaste wahel, eriti raiistikel.

Arstirohuna tarmitetakse õisi ja marju. Marjad tulewad korjata oktoobri kuul.

Ribuwitsia ja koirohu tinktuur — 25 — 30 tilka, 2 korda päewas — mõjub kojutawalt, kui inimene kõhuhaiguse tagajärjel kõhnaks on jäänud.

Ribuwitsia marja- ja seemnetee — 1 supil. 1 tassil wee pääle — on rahwa seas rohuna neeruhaiguste ja põiekiwide vastu tuntud.

Kikkaputk.

(*Angelica Archangelica* L. ehk *Angelica officinalis* Hoffm.).

Suur, 1—2 meetri pikkune kaheaastane taim. Kaswab metsikult ainult Vääne Euroopas, niiskeil mägitülil asuwais metsis. Kuid seda taimet mõib eduga ka meie aidades külmade põhjatuulte eest warjatud ja paraja niiskusega maatükel kultiveeri.

Juurikas on kikkaputkel lüheldane, ümargune, pügalaline, pruun ja tunni 5 sm. läbimõõdus jäme.

Juurikast lähwad tunni 30 sm. pikkused juured, mis päält pruunid, seest walged.

Lehed on kahe ja kolmekordselt sulglised; lehelaba ääred — saetud. Died on walged, juuriks kogusarikais koondet (kikkaputk on kogusarikaline taim).

Arstirohuna tarwitetakse kikkaputke juurikaid ja juuri (*Radix. Rhizoma Angelicae.*) millest aaptee-fides ekstrakti ja piiritustinktuuri walmistetakse.

Ka koduses majapidamises on kikkaputk nõuetaw. Tema juuri kui ka lehti tarwitetakse mooside juure, kuna juurikast ja juurist suhkrus keedetult, kompweke walmistetakse, mis hästi seedimistegetwuse pääle mõjuwad ja hääks abinõuks seest täisajamise wastu on.

Ka keedetakse kikkaputke otse moosina sisse. Sel-

Iets otstarmeks saab taim noorelt, kui ta wast alles 20 — 25 sentimeetri pikkuseks (nii mai, juuni kuul) sircund, araldigatud, päälmine nahkjas koor arakooritud, tüfeks lõigatud ja keewa wee sees mõni minut kupalet. Pärast kupaletamiist lastakse moosiks määratud taimosad sõelal hästi arandõrguda, keedetakse waiksel tulel suhkruga hästi läbi ja mahutakse purkesse.

Rikkaputke moos mõjub, samuti kui rikkaputke kompmekidki, hästi seedimistegemuse pääle.

Aidkultuuri juures walitagu rikkaputke alla hästi sügawalt haritud, üle aasta rammutat ja paraja niiskusega maatükid. Seemned tulewad sügisel, kohe selle järel, kui nad walmind, maha teha. Rikkaputke istandust wõib aga ka juurte abil juurendada. Saab keif suwe rikkaputke juurikad maa sees läbi lõigatud, siis hakkawad nad hoogsalt pungi kaswatama. Niisugused läbilõigatud juurikad saawad sügisel maa seest üles kaewatud, nii tüfeks lõigatud, et iga tüki külgi vähemalt üks pung jääks, ja laiali istutat.

Tarwitamiise otstarmeks tulewad rikkaputke juurikad alles teiseaasta sügisel, kui lehed juba närbuma lõõnd, maa seest wälja kaewata. Juurikad saawad mullast puhtaks loputat, pikuti lõhki lõigatud ja wilus ehk ahju läheluses nõõris (weel parem aga kuiwatustastis) kuiwatet.

Rikkaputke seemeist ajatakse ka eeterõli.

Kirburohi.

(Polygonum Persicaria L).

Üheaastane, 30 — 100 fm. pikkune, tatarliste
perekonnast pärit olev taim. Kaswab jopaseil kohil



Pilt 7. Kirburohi — 1.
Mõrukirburohi ehk mesiõppar — 2.

ja on kui umbrohi põldel harwaks jäänd wiljas, kartulas, ernes, oas, kapsapeenrail j. n. e. tuntud.

Warred on tal ümargused, siledad, sõlmilised, harulised, seest õõnsad; sõlmekohad on muist warri ojist märtsa jämedamad.

Lehed on pikad, rootsulised ja seisawad ükfi-kult sõlmede kohal warril. Lehtrootitud lõpewad sitkete, alati limaste nahkjas hõlmiga (lisalehikefiga) mis fogu warre lehe asetuskohal ümber haaratwad.

Sied on wäiksed, rohakas-roosakad ja seisawad tihedaks pääks koondetult warril.

Arstirohuna tarwitetakse fogu taime, mis õitsemise ajal korjata ja kuivatada tuleb.

Kirburohukeedis on rahwa seas kui hää rohi kuse kinnioleku wastu tuntud. Samaks otstarweks tarwiteti seda taime ennemal ajal ka arstiteaduses.

Kirburohutee — iga poole tunni takka 1 supilusika täis wõttes, parandab kõhu paised, kergendab kõhu wähatõbe ja mõjub parandawalt kõhu põletiku pääle.

Kirburohumahl on hää rohi mädane-wate haawade wastu, kuna lõmaks litsutud taim ruttu haadunud jalad parandab.

Koerapöörirohi.

(*Hyoscianus niger* L.)

Koerapöörirohi on ühest väga kihwtiste taimede — n. n. mugulaliste (*solanaceae*) perekonnast pärit. Ta kasvab 50—60 m. kõrguseks ja on üleni peenikeste karvadega kaetud,

mis haisevat rasva välja higistavad. Lehed on tal pikergused, karvased, suurbambulised ja toorelt õige pehmed. Siid, mis taime ladvas kääras seisavad, on kuljuse moodi, määrdindkollased, punaste triiega.



Pilt 8. Koerapöörirohi (*Hyoscianus niger* L.)

Koerapöörirohi on kaheaastane taim; kasvab meil müüride ääres, prügi ja sõnnikhunnikul ja paljaks jäänd sopaseil kohil; on Venemaal lõunapoolseis kubermanges kui umbrohi põldel tuntud.

Arstirohuts korjatakse lehti ja seemneid (*Herba et semen Hyosciami*), millest apteekides mürgilist õli

(Oleum Hyoscyami) ja ekstrakti (Extractum Hyoscyami) valmistetakse.

Et lehed, mida taime õitsemise ajal korjata tuleb, kiired närtsima on, siis peab neid kohe pärast kogumist kuivatetama.

Kuivades tõmbuvad lehed kokku ja muutuvad hall-roheliseks. Pruuniks, kollaseks ehk mustaks läind lehed on alaväärtusliised ja tulevad teiste hulgast hoollega väljakorjata.

Mida rammusam, lämmastikurikkam maa, seda fihwtisemad on taimed.

Seemned tulevad kevadel, harilikul külviajal maha teha; külwata — reas. On taimed juba üles tõusnud, siis peab arwendamist ettevõtma, mis juures iga taimel vähemalt 25 sm. vahet jäetagu.

Esimesel aastal kasvab seemnest ainult kimbuke lehti, kuna õied alles teisel aastal ilmuvad.

Koerapöörirohust valmistet õli ja ekstrakt on valuvaigistav ja rahustav abinõu ja kui krambirohi tuntud. Tarvitada mõib seda aga ainult sellekohase arsti sedeli järele.

Samast sugukonnast on ka põldkoerapöörirohi (*Hyoscyamus agrestis*) pärit, mida ka arstirohuks tarvitetakse. Kirjeldet taimest läheb wiimane selles lahku, et ta üheaastane taim on, mitte nii lihaw pole ja vähem fihwtine on.

Koirohi.

(*Artemisia Absinthium* L.)

Mitmeaastane taim. Kaswab kõrgeil, kuitvil kihil, mägiülil, põldpeenrail, fivihunnikute ja kraawide ääril. Warred on tal firged, 60—120 sm. pikad ja üleni hallide karvadega kaetud. Lehed on kolmekordselt sulgliised, päältpoolt pehmete, walfjate karwadega kaetud. Siid on sinakas-kollased.



Pilt 9. Koirohi (*Artemisia Absinthium* L.).

Teisist sama seltsi taimist läheb koirohi oma kange haisu poolest lahku.

Arstirohuna tarwitatekse taime õitswaid lastwu, mis pärast korjamist kõhe kuwatada tulewad.

Koirohutee, kange — 1 lood 1 tassil wee kohta, jissewõtta teelusika aawal — mõjub hästi altkeha puhutuste, kähwatõbe, kollatõbe, kõhuusse, läbijooksu, krampliku oliendamise, ikrofuloosie haiguse, woolmete, werewaejuse ja isupuuduse wastu.

Roirohutee, harilikult tee kanguses, kuni 1 toop päeva kohta tarvitades — on rohks külmtõbe ja krampliku kuupuhastuse vastu; hõlbustab üldse kuupuhastust ja parandab, 2 kuni 3 korda päevas pestes, nõrku rähmaseid filmi.

Roirohutee kange heinpuutketeega segatult mõjub hästi vähjatõbe pääle.

Roirohutinktuur — 1 — 3 gr. 3 korda päevas — parandab kõhumahle ja on rohks kõhukrampide vastu.

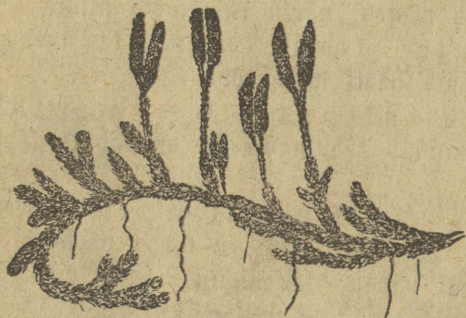
Roirohu- ja kibuwitja- tinktuur segatult — 25 — 30 tilka, 2 korda päevas — mõjub kosutavalt pärast kõhubaigusi.

Roirohumaahl — 1 teelusika täis päevas meega — mõjub hästi skorbuut ja luujooksja haiguste juures.

Kollad, kuuse-, nõia- ehk karukollad. (Lycopodium L).

Kollad on kolme selti olemas: kuuse- ehk nõia- kollad (*Lycopodium Clavatum* L), kaetserohi (*Lycopodium annotinum* L) ja ungrurohi (*Lycopodium complanatum* L). Nad kasvavad meie nõmmil ja kivi- maapinnaga metsis. Warred on neil kõigil rooma- wad, alati haljad ja pea fogu ulatuses harwade juur- tega maa külgi kinnitet.

Lehed on kahel eimesel seltsil ühesuurused, nahkjad, karvakesiga kaetud, kuna viimasel seltsil nad aga suuruse poolest väga mitmesugused ja soonelised on;



ka katavad nad varsi ainult kahelt küljelt, mille tõttu taim siis ka nagu laia varreline väljanäib.

Pilt 10. Kollad (*Lycopodium* L.).

Pääd (eosepaunakese kogud) on eimesel seltsil

harilikult paaristikk, 2—4 koos ja seisavad kaunis pikkade marte otsas; teisel seltsil on aga iga wäändharu otsas ainult üks pää, mis otse, ilma varreta wäände külgi kinnitab. Kolmanda seltsi (*Lycopodium complanatum*) pääd erinevad teistest oma pikkuse poolest.

Arstirohuna tarvitatakse apteekides kollade tolmu (eoseid, spore), mida pääd, paunakesed fisaalavad. Koguda tuleb seda tolmu järgmiselt. Pääd saavad enne paunakese lõhkemist ärakorjatud ja kas paberil ehk linasel riidel sooja kohta kuivama pandud. Kuivand pääddest on hõlbus tolmu dõrumise

teel kättesaada. Et tolmu taimosist puhastada, selleks tuleb see läbi peene riidest sõela lasta.

Kollade tolmu tarvitavad ka lukusepad metall asjade puhastamiseks.

Kolmisruse.

(*Bidens tripartita* L).

Üheaastane kõrvidieliste perekonnast pärit olev taim. Kaswab niiskeil, soiseil kohil, linaligude ja kraawide kaldail. Warred on tal püsiwad, harulised ja 15 — 100 sm. pikad. Lehed — lühikeserootsulised, harilikult kolmejaolised. Siid on kollased ehk pruunikas-kollased putkdied ja seisawad korwikuina taimel warte ladmul. Seemned on kahe kõwa hambulise harjasega warustet, mille abil nad hõlpsasti looma karwade, inimeste riiete jne. külgi ha-



Bilt 11. Kolmisruse.
(*Bidens tripartita* L).

kaavad. (Tähtis abinõu seemnete laialilaotamiseks).

Arstirohuna tarvitatakse taime õitsenaid lattu ja õitsmise ajal korjatud lehti (Herba Bidentis tripartiti). Kolmisrusetee on rahvaseas kui abinõu rahude paistushaiguse vastu tuntud. Ka tarvitavad seda apteegid.

Ruferpuu.

(*Berberis vulgaris* L.).

Wäike, 2—3 meetri kõrgune põõsaspuu. Kaswab metsas raistikel, põõsaste wahel ja ilupõõsana aias.



Bilt 12. Ruferpuu.
(*Berberis vulgaris* L.).

Dikad on tal nõelterasvate kolmikorkaiga varus-
tet. Lehed on ümberpööratud munakujulised, teras-
hambulised. Sied on kollased ja allapoole rippuvaiks
falguks koondet. Ditsib sume algul.

Rukerpuu marjad on piserkused, punased.

Arstirohuliseks otstarveks tarvitatakse juuri,
foort, noori lehti, õisi ja marju.

Rukerpuu marjust keedetakse ühtlasi ka moosi.

Rukerpuu juuretee — üks lood poole
toobi wee pääle mõttes — on abinõuks ummiksuse,
neeruhaiguse ja kollatõbe vastu.

Rukerpuntee üldise wirgutab neere
kiiremale tegemisele ja parandab hambahigemeid, kui
need lahti ja walusad. (Teega loputada!)

Rummel.

(*Matricaria chamomilla* L).

Rummelid on kahte seltsi, nimelt walge õitega
(*Matricaria chamomilla* L) ja roheliste õitega (*Matri-
caria discoidea* DC). Meie maal on pääasjalikult
viimane laialilagunenud (kaswab teede, tänavate
ääril, majaaniseil jne.), kuid et selle taime arstlised
alad mitte veel järele uuritud pole, ja et aapteekesse
ainult walge õitega rummeli õisi ostetakse, siis võiks
seda ainult oma tarviduseks korjata, kuna müügi
jaoks esimest (*Matricaria chamomilla* L) — walge
õitega rummelit kasvatada tuleks.

Walge õitega kummel on kange magusa würtsi
 haiguga üheaastane taim. Bars on tal haraline,



Pilt 13.

Kummeli oks loomulikus suuruses.
 (*Matricaria chamomilla* L).

ja wõimalikult madalat harimist. Külmata tuleb

lehed — tahkordselt
 sulgliised, lehelaba
 osad — lineaalsed-
 terawad. Sied on
 koondet korwikuks.

Äärmised — teelõied
 korwikus on walged,
 vahurpidi pöördub,
 kuna silemised — toru-
 ehk putkõied — kollas-
 sed on. Sie (korwi-
 kese) põhi on piker-
 gune, kuhikujuline ja
 seest õõnes. Reed on
 ühtlasi tunnused, mille
 järele seda taime kerge-
 teiste samasuguse wäl-
 janägemisega taimede

(*Matricaria inodora* L.
 — ilma lõhnata ja
Anthemis gotula, mil-
 lel korwipõhi umbne)
 hulgaft eraldada on.

Kummel armastab
 ferget, liiwat maad

terge äffe alla, ehk kui maa enne seemendamist äestud, siis rulli alla.

Seemet läheb ühe desjatini kohta ainult 1 nael.

Rummel kasvab õige jõudsasti, nii et kahetsamal nädalal pärast külwanist juba õitjema hakkab.

Korjata tuleb õisi iga päew. Korjata võib aga ainult kuiwa ilmaga ning ainult wärskest lahtilöönd õisi.

Et kätitsi korjamine liig palju aega nõuaks, siis toimetetakse jeda tööd harilikult sellekohaste raapega, mis puust ehk paksust plekist walmistet.

Kuiwatada tuleb õisi wilus, hästi läbitõmbawas kohas ehk sellekohases kuiwatuskastis. Kuiwama laotetagu õisi õhukeste kihtidena, nii, et nad mitte soojaks ei tõmbuks, mille tagajärjel öied oma arstirohulise wäärtuse kaotaksid.

Et õite korjamine ja kuiwatamine kiirelt peab läbiwiidud saama, siis tuleks kummelid järakaawal külwata, nii, et warasema külwi õitsemisaja lõpp hilisema külwi õitsemisaja algusega kokku langeksid.

Kuiwatet kummeli öied on hõlpsad niiskuma ja sellepärast peab neid, esiteks, kuiwa ilmaga pakkima ja, teiseks, ka kuiwas kohas alahoidma.

Bääle teeks tarwitamise ajataks kummeli õitest weel ka kummeliõli (*Oleum Chamomillae*), mida kuiwatet õites ligi 0,9 protsenti sisaldub ja mille puud weel 1916. aastal üle 2000 rubla maksis.

Juhatus tarvitamiseks:

Kummeliteega pesemine parandab niisilalt paranemad haavad ja külmetamisest tulnud hambavalu (suud sooja teega sageli loputada).

Kummelitee on abinõu emakrampide ja silemise palamuse vastu ja kui krampsi vaigistam abinõu üldse tuntud. Et kummelitee higistama ajab, siis on soovitatav seda ka külmetuskorral juua.

Kummelitee raudrohuteega segatult on kosutavaks vahendiks (üks toop päeva kohta) kõhnadele ja verivaeseile.

Range kummelitee (1 supilusika täis diši 1 tass veega kohta, palatvalt tõmmata lasta, kuid mitte keeta) on abinõuks kõhukrampide ja puhutuste vastu.

Soe kummeliõiepuuder aitab puhta linase rätikuga ehk kotikesega päale pannes hamba paise ja kõva paistetuse korral.

Kurgirohi.

(*Borrago officinalis* L).

Kurgirohi on meil aiakultuuri juures kui üheaastane värste kurgi haisuga salat tuntud.

Barred on kunni 50 sm. pikad, Alumiised lehed on pikarootsulised, pikergused, ülemised — peaaegu rootsutud, pikerguse muna kujulised.

Sied on müelehelised, harilikult taevakarvasinised, harva walged. Rogu taim on karedate karwadega kaetud. (Kurgirohi on kareleheliste perekonnast pärit).

Kurgirohi tarvitab hästi haritud maad. Külwata tuleb kewadel otse peenrale. Hoolitsemine — harilik. Hartwendamine tingimata tarwilik. Üheaastane taim.

Arstirohuna tarvitetakse taime lehti ja õisi (Herba et flores Borriginis). Kurgirohutee on kui abinõu kusefinnioleku vastu tuntud. Wärskeist õitsmise ajal korjatud lehist valmistetakse apteekes ekstrakti.



Bilt 14. Kurgirohi.
(*Borrago officinalis* L.)

Käoõing.

(*Aconitum Napellus* L.)

Tulikoeliste perekonnast pärit olem taim.

Raswab lõunapoolseis mais, mägedel, kõrgemal arubeinamail, metsstufis. Meil metsstufis olekus ei leidu, kuid on kui ilutaim aidades tuntud.

Et paljud taimed aias kaswades olluste poolest, mis neile arstirobulise wäärtuse annawad, märkja kehmemaks jääwad ehk sootumaks kõlbmatuks muutuwad, siis tarwiteti Wenemaal kunni wiimase ajani ainult metsast korjatud kääkinga taimi. Lääne Euroopa



Bilt 15. Kollane kääking.
(*Aconitum Lycoctonum* L.)

warte otsas tihedas salgas seisawad, on tumefinised ehk kollased ja tuletawad omaš pealmises osas kiwrit ehk mütsikest meele.

Sitseb augusti ja septembri kuudel.

Juuris ja õitsemise ajal korjatud lehis ja õis-salgus leidub rohkesti wäga kihwtiist ollust *aconitiinum*'i.

riikes aga, kus arstirohutaimeede asjandus laiemal alusel seisab, tarwitetakse ka aias ja põllul kaswatet taimi. Kaswatetakse kääkinga taimi wilus seiswa ja mitte just rammusa maatüki pääl, siis wastawad nad omaš wäärtuses täiesti metsast korjatud taimile.

Kääking on mitmeaastane taim. Kui taime üles tõmbame, siis leiame igawarre alt kaks nairikujulist juurt. Lehed on wiiteliselised; õied, mis 60 — 150 sm. pikkuste

mida ainult õige väikseis osis — 0,0002—0,0005 gr. ööpäeva kohta — pillide ja tinktuuri näol raskeil närvipõrutus- ja jooksjahaigus-korral walumaitse-
gistamiseks sisse antakse.

Juured tulevad sügisel, kui lehed juba kuuwama lõõnd, ehk kewadel, enne noorte lehtede ilmumist, maa seest wälja kaewata. Korjamise juures tuleb silmaspidada, et iga warre all kaks juurt on: üks wana, pruuni koorega ja teine noor — walfjas. Arstirohuliseks otstarweks kõlbawad ainult wiimased.

Kuiwatada tuleb juuri kui ka lehti ja õisi kii-
relt, 16—20 kraadilise soojuse käes, hästi läbitõmba-
mas (jootitam pimedas) kuiwatuskastis. Hästi kui-
watet juured on hallikaspruunid ja omandawad fort-
tõmbund poolide fuju.

Et wäärtuslised ollused kuiwatet taimeosist ker-
gesti wälja wõiwad auruda, siis tuleb juuri, lehti ja
õisi kindlais, peetagu meeles — pleknõudes alal-
hoida. Ümberkäimise juures oldagu ettemaatlik. Mal-
hoida wõib kuiwatet taimosi ainult 1 aasta. Rauem
seistes kaotawad nad oma wäärtuse.

Kaswatada wõib käokingi juurist ja seemneist.
Suurendada istandust on hündsam jaotamise teel.
Istutamisel, mida hilja sügisel ehk kewade wara ette
tuleb wõtta, lõbutagu pöösas nii katki, et igasse
mättasse 3—4 juurt jääks. Wäga häa on, kui istu-
tamisel nullale pisut mädand puulehti sekka segataks,
mis taimed lohkawalt kaswama ajab. Mitte milgil

tingimisel ärgu aga väetamisega värsket sõnifut tar-
witetagu, mis taimed kauemaks ajaks pödemä paneb.

Seemned tulewad kewadel wära tagawära peen-
raile mäha külwata, kust nad fügiel, igä taimelē
45 sm. wähet jättes, ümber istutetagu.

Seemneist kasvätet taimed on efsälgu nõrgad
ja õitsewad alles kolmandal aastal.

Käpad.

(Orchis L.)

Meie heinamail ja hõredamais metsis kasvab
rohkesti purpurliste, lillade ja walgete õitega käpa-
liste perekonnast pärit olewaid taimi. Need kõid on
tulujamad arstirohud. Ka ei ole neid mitte just raske,
fui siin juures toodud kahte joonistust terasemalt tä-
hele panna, tundmäõppida.

Kõiki arstirohufs tarwitetawaid käpalisi taimi wõib
kahte liiki jaotada: ümarmugulalisi ja sõrmu-
gulalisi. Ümarmugulalist olets nimetada: kahelehe-
line käõkeel (*Platanthera bifolia* Richt ehk *Habenaria*
bifolia R. Br.), jumalakäpp (*Orchis mascula* L.), hall-
käpp (*Orchis militaris* L.), arukäpp (*Orchis Morio* L.)
ja sõrmugulalist — furadikäpp ehk juudakäpp
(*Orchis maculata* L.), laialehine käpp (*Orchis latifolia* L.)
ja päris Jeesuse käerohi (*Gymnadenia conopsea* R. Br.).

Meist on ainult esimene, kahelehine käõkeel —

walgete õitega, kuna teised kõik kas purpurliste ehk lillade õitega on.

Kõik nimetat ümar-mugulaliste käpaliste õied on nibaga, kuna sõrmmugulaliisil nad, nagu ka joonistustilt näha — ilma nibata on.

Kui sügisel käpeline taim maa seest väljakaevata, siis leiame tema warte alt, nagu käokingalgi, kaks mugulat: üks pruuni ja teine walgja koorega. Pruuni koorega mugul on wana mugul, mis, nagu wana kartulaski, äramädaneb, kuna walgjama koorega mugul talwe rahulikult üle elab ja järgmisel aastal kasvama hakkab. Suwel, taime kasvamise kestusel, wõrjub selle mugala kõrwale lühikeste warre-

fese otja jälle uus noor mugul, kuna ületalwe eland mugul pruuniks läheb ja kas juba sügisel ehk järgmisel aastal (käpalised on mitmeaastased taimed) mädaneb.



Pilt 16. Väialehine käpp.
(*Orchis latifolia* L.)



Bilt 17. Kahelehine kääkeel.
(*Platanthera bifolia* Rich.)

Arstirohuks kõl-
bavad aga ainult
noored, walfjako-
rega mugulad, mis
hilja sügisel maa seest
wäljakaewata, mullast
puhtaksloputada ja kui-
watada tulewad.

Et mugulad hõlpsa-
mini kuivaksid (need
tulewad termelt kuiva-
tada!), siis soovitetakse
neid pärast puhtakslopu-
tamist märtsiga ehk kor-
wiga keewa wette kasta.

Kuivatada oleks kõige
süüdsam nuudugi kuiva-
tusaparadis, kastis, kuid
kui see wõimatu, siis
tulewad mugulad nõõri
ajada ja kas pliidi, lõõ-
ride (sooja müüri) ehk
ahju lähesuses kuivatada.

Kuimatet mugulad
(*Tubera Salep*) jasalda-
wad eneses kunni 78
protsenti limast ollust
ja 20 kunni 27 protsenti

tärglist. Mida rohkem linast ollust mugalad jiaal-
wad, seda wäärtuslisemad nad on.

Kuiwatet kápaliste mugulad saawad aaptee-
pees jahmatet ja siis saadud jahust libedamaigulist
keedist walmistet, mis hääks abinõuks
kangete mürkide läbi saadud kühw-
tituste wastu ja rohuks kõhulahti-
oleku wastu on.

Wäga sageli kirjutawad arstid seda rohtu, kui
pehmenawat abinõu, laste mao ja soolte katarri
korral ja kõhulahti oleku wastu.

Kápaliste suurt arstirohulist tähtjust silmas
pidades, tuleb küll soojalt nende taimede kultiveerimist
meie maal soowitada. Selleks otstarweks kõlbaksid
Jeger'i õpetuse järele kõige paremini lehtmullaga
rammutet niiskepoolsed maatükid. Ei peaks aga leht-
mulda saadawal olema, siis mõib ka laudasõnikut
tarwitada, kuid tingimiseega — et maa wähe-
malt aasta enne taimede istutamist
rammutet oleks.

Maha tulewad panna mugulad sügisel, 7 — 9
sentimeetri sügawusele. Hoolitsemine taimede eest
põllul on harilik ja seisab umbrohu häwitamises ja
muldamises.

On kápaliste istandus juba olemas, siis on seda
kõige sündsam nii eksploatatori, et igal sügisel ainult
üks neljas osa istandusest üleskaewatakse, kuna ³/₄
kaswama jäetakse. Sell teel tuleb iga aasta hulk taimi

ijeseemendamise teel juure. Ka tuleb iga aasta uut maad, vähemalt selle võrra, kui wana üleskaewatakse, taimede alla võtta, istutamiseks üleskaewatud maadükilt saadud kõige wäiksemaid mugulaid tarwitades, mis harilikult wiimasel aastal seemneist kaswand taimede mugulad on.

Köönmed.

(Carum Carvi L.)

Köömen on meile kui kõige harilikum sarikaliste perekonnast pärit olew taim tuntud. Ta kaswab põldpeenrail, teede ja kraawide ääril jne.

Warre pikkus on 30 — 60 sentimeetrit. Siis feisab mitmest wäiksemast sarikast koos, mis kokku ühe kogusarika moodustawad.

Sied on walged. Lehed — kitsad, kolme- kordsest julgliised, pikkade, terawate, lineaal-hambusefiga. Seemned on pikergused, tõmmukad, 3. harjaga selja pääl.

Köömne seemneist aetakse kergesti ahtuwat (auruwat) köömenõli (Oleum Carvi), mida põllul kaswatet seemneis 8—9 protsenti üialdub, wälja.

Appteekes valmistetakse köömne seemneist (Fractus Carvi) köömentwett, mis hästi mao seedimistegevuse pääle mõjub.

Et põldpeenrail, teede ja kraawide ääril kaswawad taimed ainult kõhnu ja poolwalmind seemneid

annavad, siis tuleks kõmneid suuremal määral põllul kasvatama hakata, nii et vääle sijeturu nõuete rahuldamise ja kõmnete väljavedu võimalikuks saaks.

Kõmnen kasvab igasuguse põldmaa pääl, kuid parimat saaki annab ta siiski savilal ja enamvähem niisket põllul. Ta armastab sügawalt haritud ja üle aasta rammutat maad.

Seemet läheb ühe desjatini pääle 20—40 naela, kus juures reaskülw muidugi soovitavam oleks. Külwata võib kas kewadel — juunimiljadega ühel aal — ehk jälle sügisel — ruffikülwi ajal.

Et kewadike külwi juures suurem osa taimist alles järgmisel aastal wilja kandma saab, siis tuleb sügisest külwi paremaks lugeda, mis juba esimesel aastal täielikku lõikust annab.

Kewadel tuleb kõmnenpõldu äestada: see ajab taimed hoogsamalt ja lopsakamalt kasvama.

Pääle reas- ja laiaki-külwi võib kõmneid ka salkadena külwata. Mättakirwe ehk labida abil saab külwiks walmis haritud põllu pääle iga 40—60 sm. maa pääle umbes jupitaldrifu juuresed asemekeseid aetud, kuhu siis seemet, iga asemekese pääle umbes pool jõrmkübara täit — maha külwatakse.

Tugewamad taimed annavad niisuguse külwi juures lõikust juba järgmisel aastal, kuna nõrgemad taimed aga alles teisel ja isegi kolmandal aastal õitsma ja wilja kandma saavad. Pääle selle tuleb weel iga aastaga palju taimi mahapudenend seem-

neist juure, nii, et ühefordne külm tertwelt 5 aastat järgimööda lõikust võib anda. Et maa selle aja wälusel juba söödiks muutub ja ärarohhtub, siis peab põld tingimata üleskiintud saama.

Udalik võib köömenpõllul sügisel, ilma et lõikus selle all wähematti kannataks, loomadega ärasöödetud saada.

Kokkupanna tuleb köömenpõld enne täielikku wal-mimist. Köömned saawad põllult kas sirpidega ehk jälle masinate abil äraldigatud, wihkudesse köidetud ja mõnets ajaks wäljale rõukesse seisma jätetud.

On köömned rõukes juba kuitwama löönd, siis tulewad nad põllult ärawedada. Köömned on õige kerged pudenema ja sellepärast peab wedamist hommikuti kastega toimetetama, kus juures koormad riietega ümbert kinnifatta tuleksid. Desfatini maa päält saab umbes 60—70 puuda seemet.

Nagu juba mainitud, mõjub köömentwesi hästi mao seedimistegewuse pääle ja sellepärast tuleb nähtust, et meil maal sageli köömneid leitwa hulka pannakse, ainult terwitada ja ka teistele soowitada.

Köömentee on kui hää söögiisu ärataw ja terwisline jook ja kui rohi seest täisajamise wastu tuntud.

Köömne seemne aur — 5 gr. toobi mee pääle — parandab kõrwa katarri, kuna köömendoli päältmäärides algawa inglisehaiguse wastu on.

Leefikas.

(*Arbutus Uva ursi* L. ehk *Arcostaphylos Uva ursi* Spr.)

Leefikas on väike, puiste otfiga kanarpikuliste perekonnast pärit olev põõsastaim. Kaswab kuiva, liivase maapinnaga männimetsis. Tal on palju sar-
nast pohlakaga, kuid
teda wõib siiski hõlp-
sasti wiimasest lahu-
tada. Leefika warred on
pitad, maa vää-
l la-
matavad, kuna pohlakal
nad püsiwad on. Lehed
on leefikal plingid,
nahkjad, ümberpöör-
dud munakujulised,
päältpoolt tumerohe-
lised, sügawjooneli-
sed, altpoolt wõrguli-
sed, walfjamad (waata
joonistus!), kuna poh-
lakal nad ovaalsed
ja altpoolt tumeda-
täpilised on. Sied
on leefikal roosakad, salgaks koondet: marjad —
punased, pohlakate suurused, kuid seeft kuivad, jahused.



Pilt 18. Leefikas. (a, b)
(*Arbutus Uva ursi* L.)
c — leefika leht; d — pohla leht.

Arstirohuks tarwitetakse leesika lehti (Folia Uvae ursi), mis õitsmise ajal korjata ja kuivatada tulewad, ja õisi. Kuivatet lehed ja õied on soolakas-libeda maiguga, kus juures õied lehist märksa kangemad on.

Kuivatet leesika lehist valmistetakse rohtu Decoctum foliorum Uvae ursi, mis hääks abinõuks põie katarri vastu on.

Lina.

(Linum usitatissimum L.)

Lina seemnepuder on lapiga pääle pannes paistetuse ja paifete vastu.

Lina seemnetee on (1 supil. 1 tassil wee pääle) ummuksuse vastu, kuna lina seemneõli kõhu ägedalt lahti teeb.

Lina seemneõli lubjaveega pooleks on rohks märskete põlend haawade vastu.

Maarjasõnajalg.

(Aspidium Filix mas Villd.)

Sõnajalgu on väga mitmet feltsi, kuid maarjasõnajala, mida ainuüksi arstirohuks tarwitetakse, wõib harjund film koha juba eemalt palmi meeletuletawa lehestikuga äratunda. Ta kasvab wilus, suure, kuid

mitte paksu, sega metsa all. Armastab kerget, huumus-
rikost (rammusat) maod. Lehed on tal pikad,
sulgliised. Lehtrootsud — tugewad,
pääle ühe külje (tahu) — ümargu-
sed ja üleni pikkade pehmete, pruun-
nikarwa soomuseiga kaetud. Suu-
rikas on roomaw, tugew, sõrmline, altpoolt
küljest waadates — nagu keermeline. Suu-
rita sõrmetesed on ka, samuti, kui lehtroot-
sudi — soomuseiga kaetud.

Kui sügisel sõnajala
lehe alumist külge waa-
dota, siis leiame säält palju
pruune täppe ehk kriipse.
Need on eospaunakesed.
Maarjasõnajalal on
nad neerukujulised
ja seisawad paaridena
(Tähtis tunnus!).

Arstirohuts tarwite-
takse juurikaid, millest ets-
trakti ja pulbrit walmiste-
takse. Suurikad tulewad
sügisel, nii septembri kuul
maa seest wälja kaewata,
sõrmed küljest lahti lõigata,
pruunikläind osad, niihästi sõrmil, kui ka juurika
südamel, mahalõigata, soomuseist puhastada ja wilus



Pilt 19. Maarjasõnajalg.
(Aspidium Filix mas Villd).

hästi läbitõmbamas kohas (fui mõimalik aga, siis kuiwatuskastis) kuiwatada.

Isëaranis kallid on lehtnutid, mis järgmisel aastal leiaks võrsuwad, ja sellepärast tuleksid nad lahus turule saata.

Et Gëstimaa arstlise sõnajala poolest väga rikas (iseäranis rohkesti leidub teda Matskimi ümbruses) siis mõiks teda ka wäljawedada, eeskätt Wenemaale, kes sõnajala juurt iga aasta 2000 puuda ümber ära tarmitab.

Sõnajala juur, (*Rhizoma Filicis maris*), kui ka ekstrakt (*Extractum Filicis maris*) on tuntud rohi lint, ehk paelusside wastu, kuid oma mürgiluse tõttu mõib seda ainult sellekohase arstise deli järele tarmitada.

Maasap harilik.

(*Erythraea Centaurium Pers.*)

Emajuureliste perekonnast pärit olem kabeaastane taim. Wars on tal ülemises osas haruline, 15—30 sm. pikk. Lehed, millest alumised maapinnale kimbuteseks toondet ja ülemised wastaspaarena warrile asetet, on kaunis pikerguse munafujulised. S i e d

on heleroosad. Maasap kasvab kuiwil aruheinamail, põllul kraakvide, teede ja kivihunitute ääres. Ürs-tirohuks tarvitatakse tema lehti ja õitsemist latvu (Herba s. summitates Centaurii minoris), mis õitsemise algul korjata ja hästi läbitõmba-vas kohas kuivatada tulevad.

Korjamisel jäävad taimed juuriga maast ülestõmmatud, kimbutsejiks köidetud ja nii nõõrelle kuiwama asetet.

Maasapitee
— 1¼ loodi ühe
toobi wee kohta, võtta
supilusika aatval —
on altkehaivalude, kol-
latõbe, maolimastuse,
nõrga seedimise ja
maokattarri tagajär-
jel tekind ummukjuse
vastm.



Pilt 20. Maasap.
(*Erythraea Centaurium* L.)

Maitellufe.

(*Convallaria maialis* L.)

Maitellufe on mitmeaastane aspariliste perekonnast pärit olem taim. Ta kasvab paraja niiskusega ja huumusrikka maapinnaga metsis põõsaste vahel. Sitseb mai ja juuni kuul. Marjad on punased, umbes mustika suurused.



Pl. 21. Maitellufe.
(*Convallaria maialis* L.)

Wärskelt korjatud maikellufeste õitest valmistetakse piiritustinktuuri (*Tinctura Conv. maialis, Essentia Convallariae*), mis arstiteaduses kui rohi närwetuse ja südamekloppimise vastu tuntud on (10—20 tilka jupilusika täie weega 3 korda päewas wõtta).

Tinktuuri valmistamisel wõetagu wärsked õisi, õõrutagu need portfellannõus hästi puruks ja walatagu 70 protsendilist piiritust, mida iga 1 osa õite kohta 5 osa wõtta tuleb, pääle. Et selget tinktuuri saada, selleks tuleb saadud segu, kui see mõni tund seisnud, ärakurnata ja läbi 2—3 kordse fuiwatuspaberi lasta.

Et maikellufesed ka aias wäga lohkawalt kasvada wõiwad, siis peaks küll iga lillearmastaja wähe-malt paar-kolm pödsastki seda kaunimat taimet oma aia alla ehk aeda peenralle istutama.

Maikellufesed armastawad kerget, hästi rammustet maad. Istutamisel, mida sügisel ette tuleb wõtta, lõhutagu juurikas nii tatti, et iga osa külge wähe-malt üks lehtpung jääks. Edaspidine hoolitsemine on samasugune, nagu teistegi lillede juures. Maikellufese taimi wõib ka potis seemneist kaswatada, kuid see tee oleks liig pikk ja tülikas.

Merisalat.

(*Cochlearia officinalis* L.)

Ristõieliste perekonnast pärit olew kaheaastane taim. Kaswab niiskeil kohil, eriti merisaldail, mille

järele ta nähtavasti ka oma nimetuse on saand.

Alumised lehed on tal pikarootsulised, laiad, munakujulised, alumises osas südamekujulised; ülemissed marril seiswad — rootjutud mähislehed. Warrad

on 20—35 sm. pikad; Sied — wäikesed, walged ja salgusiseiswad. Wili on ümar-gune kaunake; kaunakeste seinad wäljapoolt—wörgukujulised.



Pilt 22. Merisalat.
(*Cochlearia officinalis* L.)

ned sügisel, augusti kuul; külwata ritta.

Merisalatitee kui ka teedis on päält määrvides abinõu umbjete walude ja jooksjahaiguse wastu.

Metsmarjad :

mustikad, pohlad, jõhvikad, waarikad ja maasikad.

M u s t i k a (*Myrtillus nigra* L.) marjust valmistet supp, tee ja sahvut on kui hää abinõu kõhu lahtioleku vastu (eriti väikste laste juures, kellele rohtude andmine mitte soovitaw pole) tuntud

P o h l a (*Vaccinium Vitis idaea* L) õie- ja marjatee on kui karastaw ja termisline jook tuntud.

J õ h w i k a (*Vaccinium Oxycoccus* L) marja ekstrakt ja sahvut on väga hääks ja kosutawaks wähenähts kõigile.

W a a r i k a (*Rubus ideus* L) marja-, õie- ja warrete on kui higistama ajaw wahend tuntud ja sellepärast külmetuskorral soowitaw juua.

M a a s i k a (*Fragaria vesca* L) marja-, õie- ja juuretee on rahwaseas kui kosutaw, terve jook ja kui abinõu rahutute ööde vastu tuntud.

Mesikas kollane.

(*Melilotus officinalis* Desr.)

Kollane mesikas on launwiljaliste (liblikdieliste) perekonnast pärit ja sirgetwarreline, 50—100 sm. pitkune kaheaastane taim.

Sied on mesikal pöörisõisikuts koondet, rip-
puvad. Lehed — pisut pikergused ehk pirnikuju-
lised, (õigem ümberpööratud munakujulised), saetud
ääriga kolmiklehed.

Raswab mahajäetud kohil, teede ja kraawide
ääril ja leppwõserikes. Wõib hää eduga põllul kas-
watet saada. On ühtlasi ka meetaim.

Arstirohuliseks otstarweks forjatakse taime õits-
waid latwu (Herba s. Summitates Meliloti). kus juures
kuivatamisel warre osad kõrwaldada tulewad.

Kuivatet pärast omandab taim hää wärskheina
lõhna ja fibesoolata libeda maitse.

Mesikas süaldub mitmesuguseid happeid. Muu-
seas walmistatakse tait plaastrit
paifete pääle.

Mädarõigas.

(Cochlearia Armoracia L)

Mädarõigas on merisalatiga ühest perekonnast
pärit. Ta on mitmeaastane taim. Maapääl seiswad
lehed on tal suured, pikergused, äärest sakilised ja pika-
rootsulised; allpool warre küljes seiswad lehed on hambu-
lised ja ülemised lehed — lantsetilised, terweäärilised.
Sied on walged, kaunad — peaaegu ümargused
ja üheruumilised. Suured on suured, mahlakad,
1—3 sentim. risti läbikäikes.

Mädarõigas armastab niisket ja rammusat maad. Raswatada ja laiendada wõib istandust juurikate abil, mis sügisel ehk kewadel wara istutada tulewad.

Mädarõikafeedis on rahwa seas kni abinõu luuwalu ja jooksjahaiguse wastu (päält määrida) tuntud.

Mänd.

(*Pinus silvestris* L)

Männi tüwest saadakse kuiwa destilleerimise juures waiwu, tärpentiini, kamfoli jne. Männi ofkaißt ajatakse eeterlist männiõli ja ekstrakti, mida arstid mõnesuguste haiguste korral wannitamistwee hulka kirjutamad.

Kewadel korjatud noorist männikaswudest walmistet tee on abinõu rinnahaiguste (ka tiisikuse) wastu.

Mõrukirburohi ehk wešipipar.

(*Polygonum Hydropiper* L.)

Mõrukirburohi ehk wešipipar on celwowl firjeltet harilikul kirburohuga (*Polygonum persicaria* L.) — waata pilt 7. — ühest perekonnast pärit ja lähew temast aimult selles lahku, et ta niiskeis kohis, kraawide ja jõgede kaldail kaswab, ja et ta died, nagu harilikul kirburohul, mitte tihedais päits koondet pole, waid taim harude ladmul hõredais allapoole rippuwais salgus seisawad. Ra on kogutaim kange piparmaiguga.

Kultiveerida tuleb mõrufirburohtu mesisel, soisel maatükil. Et ta üheaastane taim on ja isekülwamise teel väga hästi edeneda võib, siis tartwitseks igal aastal ainult osa taimi seemneks kaswama jätta.

Mõrufirburohi (*Herba Persicariae urentis* seu *Hydropiperis*), mida õitsmise ajal korjata ja wilus kuitwatada tuleb, on keedisena rahwa seas kui häa abinõu igasuguste sisemiste werejooksude vastu tuntud. Ka olewat, nagu mõned finnitawad, selle taime juured hääks abinõuks külmawärinate vastu.

Münt.

(*Mentha.*)

Meie metsis, aasul ja nurmil kaswab mitmet feltsi münte, nagu *Mentha silvestris* L. (metsmünt), *Mentha arvensis* L. (põldmünt), *Mentha aquatica* L. (wesimünt) j. t., kuid arstirohulist wäärtust neil mingisugust ei ole. Wäärtuslisi arstirohulisi münte ei ole üldse ühelgi maal wabalt, metsikult kaswamas leida, waid nad saawad eriti aidades ja põldel kaswatet.

Arstirohulised mündid, mida kahte feltsi, nimelt *Mentha piperita* L. — piparmünt — ja *Mentha crispa* L. — käbarmünt — on kultuursünnitused ja mainitud feltsest wäljakaswatet. Sätaksime meie

arstirohulised mündid metsikult kasvama, siis segusid nad tolmlemise teel hõlpsasti mets- ja põldmüntega ja läheffid alamaärtusliiks. Veel enam: üegi kõige paremate, metsikult kasvamaist müntest eemal kasvavad arstirohuliste münte seemneist võrsund taimed on pahatihti alamaärtusliised, ja sellepärast ei kasvata ega laiendeta münte istandust peaaegu mitte seemnete külwamise, vaid põõsaste jaotamise ja okste istutamise teel.

Arstirohulisi münte, nagu juba mainisin, on kahte selti olemas: piparmünt (*Mentha piperita* L. — ja käharmünt — *Mentha crispa* L.

Suurikad on mõlemi selti juures walged, harulised. *Warred* on 60 — 100 sm. pikad. *Sied* on roosakas-lillad huuldied, ringidena warte ülemiste lehtede kaenlaisse asetet. *Sisringide* wahed on õige lühikesed, nii et õisik pää kaju omab. Lehed piparmündil on omaalsed, rootsulised, käharmündil aga südamekujulised, kähambuliste ääriaga, hallikate karmakesiga kaetud ja rakulised. Lehelabaääred piparmündil on jaetud (waata joonist.).

Kui arstirohulise mündi lehti wastu walget waadata, siis näeme juba harilikult silmaga kollaseid täppe, mille leht üleni ülekülwatud. Need on paunakesed, mis mündiõliga täidetud ja mille rohkesti just taime arstirohuline wäärtus tingitud ongi.

Mündid armastavad rammusat, päikesepaistelisi, paras-niisket ja üleaasta rammutat maad. Laiendada istandust võib okste teel. Selleks saavad taimed



Bilt 23. Piparmünt.
(*Mentha piperita* L.)



Bilt 24. Räharmünt.
(*Mentha crispa* L.)

fügilisel maast ühes juurikaiga ülesõdetud, fastesie istutet ja talvels jahedasse keldrisse asetet. Rewadel, nii märtsi kuul, saavad taimed fastega, kas triip-

hoone ehk raamlawadelle klaaside alla asetet, kus nad jõudjasti ja lohkawalt kasvama hakkawad. On noored wõrsed 7 — 10 sm. pikkuseks saand, siis lõigatakse nende küljest oksad ja asetetakse poolsoojadelle lawadelle kergeste liiwakasse mullasse, igale oksale wiis sentimeetrit wahet jättes. Esimesil päiwil tuleb lawa päikese kiirte ja heleda walguse eest hoida. Saab see tingimine korralikult täidetud ja lawad parajad niisked hoitud, siis juurduwad oksad juba nädala jooksul ja noored taimed hakkawad kasvama. Nüüd tuleb lawadelle ka aegamööda rohkem walgust andma hakata, jenni, kunni raamid wiimaks ilmade soojenemisel hoopis ära wõetud saawad.

Need taimed aga, millelt oksad lõigatud said, hakkawad uuesti wõrsuma ja ajawad weel rohkem oksa, mis jällegi ärälõigatud ja kasvama istutet wõiwad saada. Ja nii mitu korda.

Siegi esimesilt, oksist wõrsund taimilt wõib omakorda oksa lõigata ja mahapanna. Nõnda wõib mõnest taimest üheainia aasta jooksul tuhandeid taimi saada.

On istandus juba aga küllalt suur, siis on otsustarwefohasem ja hõlpsam uusi taimi pödjaste jaotamise teel soetada.

Ühe koha pääle wõib münte 3 — 4 aastaks jätta. Pärast seda tuleb aga istandus tingimata uue koha pääle ümberistutada.

Juurikate istutamisel tuleb ridadelle vähemalt 30 — 35 sentimeetrit wahet jätta.

Et mündid käremaid talwe külmi kardawad, siis tuleb istandus sügiseti kas hagudega eht puulehiga mõne tolli paksuselt kinnikatta.

Arstirohuliseks otstarweks tarwitatakse mündi lehti, millest, pääle teeks tarwitamise, mündiõli ajatasse. Masjelise kultuuri juures oleks lehtede korjamine taimilt eraldi aga väga tülikas ja sellepärast saawad taimed õitsemise ajal sirpega äralõigatud, kimbukesiks lõidetud ja siis wilusse nõõrelle paariwiisi kokkuseotult kuivama pandud.

On kimbukesed kuivad, siis wõdetakse nad nõõrelt maha ja laotakse kuiva ruumi hunnikusse, kuhu nad müügile saatmiseni jääwad.

Kuivatamisel kui ka kuivand taimede mahawõtmisel, hunnikusse ladumisel ja pakkimisel tuleb hoolikalt, ettewaatlikult toimetada, nii et lehed taimil mitte wigastet ega katki rõhutatud ei saaks, mis õli saaki wähendataks (mündiõli — oleum menthae crispae, menthae piperitae — on fergesti ahtuw!)

Mündi tähtsus arstiteaduses on väga suur.

M ü n d i t e e — 4—5 gr. $\frac{1}{4}$ toobi wee pääle, hommikul ja õhtul 1 tass — on abinõu altfehatwalude, erguwalude, ägeda pääwalu, puhutuste ja kramptide wastu.

M ü n d i t e e ä ä d i k a g a on mõjuw rohi wereoksendamise wastu, wõtta aegajalt 1—2 supilusikatäit.

M ü n d i õ l i — 10 — 15 tilka suhkru eht

flaasi weega wõtta — on abinõu kõrwawalu, ofsen-
damise ja ühekülgsje pääwalu wastu.

Naistepuna ehk wiinalill harilik.

(Hypericum perforatum L)

Naistepuna ehk wiinalillelisi taimi on mitmet
feltji olemas.

Arstirohuliseks otstarweks tarwitakse aga ainult
ühte neist, mille ladinakeelne nimetus Hypericum
perforatum L. on ja mida eestikeeles harilikult nais-
tepunaks nimetatakse.

Naistepuna on kõwa, puiste juuriga taim. Ta
kaswab kõrgeil aruheinamail, metsstuke ääril, mägi-
külgil, kraawide kaldail jne. Lehed on tal omaal-
sed, läbipaistewtäpilised. Warred — sirged, kummi
poole meetri kõrgused, ülemises osas harulised. Sied
on kollakarwa-kollased, mustatäpilised. Sitseb juuni
kuust septembrini.

Arstirohuna tarwitatakse taimie õitsewaid latwu
ühes lehiga (Herba Hyperici), millest pääle teeks
tarwitamise ka õli (Oleum Hyperici) ajatakse

Naistepunatee (2 loodi 1 toobi wee kohta,
1—2 tasji päewas lonkswiiji wõtta) on rahwa seas
kui abinõu neeruhaiguse, weretusemise, allakusemise,
ägeada pääwalu, ja läbijooksu wastu.

Naistepunaõli on rohaks nikastuse (sisse
õõruda), jooksjahaiguse tagajärjel tekind paistetuse

(sisse võruda), tule haavade ja põletamise tagajärjel tekind rakkude (päält määrada) vastu.

Nurmenuff ehk kifaspüks.

(*Primula officinalis* Jacg.)



Bilt 25. Nurmenuff.
(*Primula officinalis* Jacg.)

Esikute pe-
refonnast pärit
olew mitmeaas-
tane taim. Kas-
wab kuivemal
heinamail, mägi-
külgil, metsis jne.

Lehed on
maapinnale kim-
bukeseks koondet
(nagu jaanikan-
nil ehk pääsujil-
mal ja teistelgi
taimil esikute pe-
refonnast), for-
balise pinnaga,
altpoolt küljest
willased; lehelaba
ääred on kärbi-
tud, leherootiud
— hõlmliised.
Sied, mis 15
— 20 sm. pik-

tuse õiswarre otsa lihtsarikats koondet, on kollased, hästi lõhnavad. Disputke suus on õ pruuni täppi.

Arstirohuks tarvitetakse fogu taime, mis õitsmise ajal forjata ja wilus kuivatada tuleb.

Kurmenukitee — 1 lood 1 toobi wee kohta, iga päew 1 tass juua — on rahwa seas kui abinõu kõha ja teiste rinnahaiguste, närwiwalu ja pääpöörítése wastu, ja kui neerusi puhastaw wahend tuntud.

Näär harilik.

(Pimpinella Saxifraga L.)

Mitmeaastane, puiste, kummi 60 sm. pikkune sarikõieline taim. Kaswab aruheinamail kiwide ja põõsaste ääres, harwus lehtmetsatukes, kraawide kaldail ja kuhjalawa asemel. Õsimesel aastal wõrjub seemneist ainult kimbuke lehti, kuna õied alles üle aasta wanaks jaand taimil ilmuvad. Lehed on tal rootsulised, paaritajulglised, kus juures ülemised kolm lehelabaosa — kaks wiimast paarislehekest ja lehetipul seiwew üksik leheke — kolmiklehe moodustawad. Lehelaba ääred on saetud, õied — walged, fogusarikats koondet.

Arstirohuliseks otstarweks tarvitetakse juurikaid (Radix Pimpinellae), mis terawa würtsimaignuga.

Nääri juuretee on rahwa seas kui abinõu hingeldustõbe, umistand ja limastand kopsude, kõha ja kõhulimastuse wastu; ka puhastab nääritee põit.

Nääri juuretee (1 lood 1 klaasi wee pääle, iga tund supilusikatäis mõtta) on rohuks neerufimide ja weetõbe vastu, ja kui kuupuhastust hõlbustam abinõu tuntud.

Nääritinktuur (10 — 12 tilka teelusikatäie wee pääle) on abinõu käbisemise ja närvetuse vastu.

Niisked nääritee lapid ja pesimine parandavad lahtiseid haavu.

Näfiniin.

(*Daphne Mezereum* L.)



Bilt 26. Näfiniin.
(*Daphne Mezereum* L.)

Wäike, kitsalehine, õige aegamööda kasvav põõsastaim. Kaswab niiskeis, varjulisis lehtpuumetsis. Armastab rammusat maad

Sied on tal punased, hääldhnalised. Sitses kewadel õige wara, juba aprilli kuul, enne lehtede ilmunist.

Apteekes tarwitetakse näsiniine koort (Cortex Mezereis, — Thymeliae) ja marju (Semina Cocognidii), Koorest valmistetakse apteekes rohtu Exutorium, mis kui kõige wähem walu sünnitam naha alla kiskuw abinõu tuntud on.

Näsiniine marjad on väga mürgilised.

Nõges.

(Urtica.)

Nõgeseid on kahte seltsi — raudnõges (Urtica urens L) ja juur= ehk kõrwenõges (Urtica dioica L). Esimene neist, raudnõges, on üheaastane taim. Ta kaswab 30 sm. pikkuseks. Lehed on tal teraw= hambulised; kogu taim on tihedalt terawate kõrwetawate karwakesiga kaetud.

Suur= ehk kõrwenõges on aga mitmeaastane, 30—120 sm. pikkune taim. Tema lehed on wäiksemate hambukesiga, kuna kogutaim palju nõrgem kõrwetama on. Ka on suurel nõgesel pikad roomawad juurikad, kuna raudnõgesel otse maa sisse tungiw juur on. Mõlemad taimed on kui kõige harilikumad umbrohud aias ja hoonete ümber tuntud.

Arstirohuliseks otstarweks tarwitetakse mõlemaid taimi. Korjata tuleb õitsewaid latwu, seemneid ja juurikaid, millest teed ja tinktuuri valmistetakse.

Nõgesewiin ehk nõges mees keedetult on rahwa seas kui abinõu hingeldustõbe wastu tuntud.

Nõgestee kasvatatakse rahva teadmisel, juukseid ja hoiab neid väljakukkumise eest (teega pead pesta!)

Nõgesvee vannid on abinõuks jooksja haiguse vastu.

Nõmme-liivatee.

(Thymus serpyllum L.)

Nõmme-liivatee on väike roomatu põõsastaim. Ta kasvab liivateil tünkail, nõmme nõlvakuil, sõrgeil liuhka kaldail jne. Lehed on tal väikesed, kuni 15 mm. pikad, munakujulised, terveservulised, lühikeserootsulised, vastaspaarena warril seiswad ja alumises osas koredatakarmulised. Dried on kas kahwatu-purpurlised ehk roosakas-stolet-wärwilised huuldied ja seisawad warte otsas ülemiste lehtede kaendlais.

Korjata tuleb kogu taim maapäälsel osal (Herba Thymi) mis wilus kuivatada tuleb. Kuivatet nõmme-liivatee taimist ajatakse, pääle harilikku teeks tarwitamise weel ka nõndanimetet tüümiani õli (Oleum Thymi).

Nõmme-liivatee tee on läkatisõha vastu ja kui abinõu frampliku kuupuhastuse ja altõha fram-pide vastu rahwa seas tuntud.

Kange tee lapid on ka pääwalu vastu.

Dhulill.

(*Gratiola officinalis* L.)

Mailaste perekonnast pärit olem mitmeaastane taim. Kaswab niiskeil heinamail, ojade, jõgede ja kraavide ääri jne. Kaswab kuni 30 sentim. pikaks.

Suurikas on roomav, ja et ta enesest maapääle warre jatku kujutab, siis on ta sõlmeline, nagu warski.

Wars on sirge, lehed vastaspaarilised, rootsutud. Alumised lehed on nürid ja peateraservalised, ülemised aga — saetud. Äärmised õied on üfsitud, lehe sülis seiswab ja kaunis pika warrelised. Diskarikas on wüielehine;

õie kroonlehed on torru kaswand osas kol-



Pilt 27. Dhulill.
(*Gratiola officinalis* L.)

Arstirohuna tarvitatakse kogu taime (Herba, Radix Gratiolae), mis õitsmise ajal korjata ja kiirelt kuivatada tuleb.

Ohulilletee ja teed on rahwa seas kui abinõu kõhu kinnioleku vastu tuntud; ohulilletee ja teed virgutavad ühtlasi ka neere kiiremale tegevusele.

Drashein.

(Triticum repens L.)

Drashein on kui kõige harilikum umbrohi põldel tuntud. Arstirohuliseks otstarweks tarvitatakse drasheina kõrwajuurist ja mullast puhastet juurikaid (winde), mis kewadel, aprilli kuu lõpul korjata ja kuivatada tulewad.

Drasheina juurikad sisaldawad eneses isesefti suhkuroollust ja ollust tricitii'i (3%).

Kõrgeil, liiwaseil kohil kasvand taime juurikad loetakse madala maa pääl kasvand taimede juurikaist paremaks.

Drasheina juurikatee on kui higistama ajaw ja neerusi kiiremale tegevusele virgutaw abinõu tuntud.

Baatspuu.

(Rhamnus Frangula L.)

Baatspuu koore (Cortex Frangulae) tee (2—2¹/₂ loodi koort ¹/₂ toobi wee kohta, ¹/₂ tundi

teeta) teeb kõhu ägedalt lahti ja on sellepärast kui hää rohi ummukuse vastu tuntud; sissewõtta supilusika täie aawal. Et kõhu lahti olek palamiku korral keha soojust alla wõtab, siis kirjutawad arstid sageli põletikkude ja palamikkude korral rohtu, mis seest lahti teeb. Nende rohtude asemel wõib ka paatspuu kooreteed tarwitada, mida eelpool tähendat kanguse juures iga 2—3 tunni takka 1 supilusika täis wõtta tuleb.



Bilt 28. Paatspuu. (*Rhamnus Frangula* L.)

Et märskel hoo ajal, siis tarwitatakse seda alles kaks aastat pärast korjamist. Peaks aga waja olewat wähe aega seisnud ehk märskel, just alles kuiwand koort tarwitada, siis tuleks seda 100

traadilise palawuse käes kuumutada; kõrge palawuse käes kaotab koor ofsele ajawa omaduse.

Paifuleht.

(*Tussilago farfara* L.)



Pilt 29. Paifuleht.
(*Tussilago farfara* L.)

põletikuliste paisete ja roosi vastu; lehed saamad pisut mahlale klopitud ja siis haigele kohale pääle pandud.

Paifuleht on kui umbrohi samiseil põldel tuntud. Lehed on tal neerukujulised, kuid rootsu juurest jüdamloikelised; lehtlaba on päält tumeroheline, alt — hall, sametine. Sied on kollased ehk punakas-kollased ja korwifuks koondet.

Arstirohuks tarwitatekse taimede õisi (*Flores Farfarae*) ja õitewalt taimelt kogutud lehti (*Folia Tussilaginis farfarae*) kuimatestult.

Paifulehe wärsked lehed on hää abinõu haudund kehawade, põletikuliste paisete ja roosi vastu; lehed saamad pisut mahlale klopitud ja siis haigele kohale pääle pandud.

Paifulehetee — $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ loodi tassit wee
 kohta, pulver — 1 kummi 2 nootjatäit päewas
 ja mahl mee ehk piimaga on kui kopsu puhastawad
 abinõud tuntud ja sellepärast kopsuhaigeile (hingelda-
 mine, tiisikus jne.) soomitaw juua.

Balderjaan.

(*Valeriana officinalis* L.)



Bilt 30. Balderjaan.
 (*Valeriana officinalis* L.)

wad kummi 8 sentim. pikkusets

Balderjaan on meie
 maal üldiselt tuntud
 taim. Ta kaswab mets-
 raieistel, aruheinamail,
 metstute ääriil, jõgede
 ja ojade kaldail jne.

Warsi on tal sirge,
 jooneline, 40—100 sm.
 pikk ja seeft õõnes.
 Lehed on sulglised,
 paarilised ja külgede
 poole laotuwad. Died
 on wäikesed, roosakad ehk
 kahwatu-sioleetwärmilised
 ja kibikujuliseks pöörise-
 disikuks koondet.

Zuurikast, mis lü-
 hife, 1 — 3-me senti-
 meetri pikkune, harune-
 wõrsuwad kõrwaljuured.

Arstirohuna tarvitetakse juuri (*Rhizoma Valerianae*), millest apteekes piiritustinktuuri valmistetakse.

Suured tulewad sügisel, nii augusti lõpul ehk septembri kuul maa seest välja kaevata, mullast korralikult puhastada ja kuiwatada *).

Alal hoida tuleb juuri hästi kaanetat ududes!

Kõrge, kuiwa koha pääl kasvavad juured on mädalal ja soosel maal kasvavad juurist väärtusliisemad.

Ehk meie metsis palderjaani küll sagedasti leidub, kuid jüiski nõuaks tema forjamine palju aega ja lähets liig tulukaks. Sellepärast tuleks siis seda hädaste tarwilikku arstirohutaine, väljamaa eeskujul, põllul kasvatama hakata.

Palderjaani kasvatamiseks valitagu, kui võimalik, kõrged, kivised maatükid, kõrged põllud. On maa külvi jaoks valmis, siis ajatakse põllule mädalad waokesed, millele umbes 25 sentimeetrit vahet jäetakse, sisse ja külvatakse seeme maha. Pärast seemne waku asetamist tuleb põld rullida.

Palderjaani istandust võib aga ka juurte jootamise teel soetada ja laiendada.

Palderjaanitee on rahwa seas kui arstirohi väga laialt tarvitetaw ja seda mitte ilmaaegu. Palderjaaniteed, kui rohtu, võib soovitada: **a s t m a**, s. o. hingeldustõbe vastu, alkheha krampide ja walude vastu, **k r a m p i d e** vastu, mis laste

*) Palderjaani juuri tuleb hoolega kaside eest hoida, sest et nad ligipääsewusel terve tagawara ära wõiwad rikkuda.

juures kõhuusside tagajärjel tekind, harilikfude
krampide, langetõbe, lähijooksu,
krampliku offendamise, puhutuste,
põie krampide, südame floppimise,
hüsteerija, weiti tantsu vastu.

Palderjaanitee jookswarohu
(päris mailase) ja koirohuga segatult on
kui hää abinõu ärituse (ara were) ja ergu
(närwi) walu vastu tuntud.

Palderjaanitee klistiirid ($1/2$ —1
loodi palderj. $1/2$ klaasi wee pääle) mõjuvad hästi
emaka, kõhu ja põie krampide korral.

Buju.

(*Artemisia vulgaris* L.)

Biff, 1 — $1\frac{1}{2}$ meetri pikkune puiste wartega
mitmeaastane taim. Kaswab hoonete ja kivihiunnikute
ümber, aidade ääres jne. Lehed on tal sulgjaolised,
päält tumerohelised, alt — walgjad, willased. Leht-
labasjad on pikergused, saetud ääriga. Sied
on wäikesed, pisut pikergused, munakujulised korwdied
ja seisawad tiheda salgana warte ja selle harude
ladwus.

Arstirohuna tarwitetakse taimie õitswaid latwu
(Herba Artemisiae), õitsewalt taimelt korjatud lehti
(Folia Artemisiae) ja sügisel maa seest wäljakaematud
juuri (Radix Artemisiae).

Pujutee ja tinktuur on kui rahustav abinõu närvilise oleku vastu tuntud.

Bunand harilik ehk juushein.

(*Fumaria officinalis* L.)

Wäike, hallikasrohelist karmu soolakas-tibeda maiguline üheaastane taim. Kaswab kelapõldel, prügi-hunnikute ääres ja umbrohuna kapsa, kaali jne. peenrail.



Bilt 31. Bunand harilik.
(*Fumaria officinalis* L.)

W a r s on tal püsiw ehk roomaw, laialt harunend, file. Lehed — mitmekordselt sulgliised. Sied — purpurlised ja pööriseks koondet.

Arstirohuna tarwitetakse terivet taime (*Herba fumariae*) wärskelt ja kuivatetult. Ta sisaldab eneses fumariini hapet (*Acidum fumaricum*) ja fumariini (*Fumarinum*).

Wärskest taimest wäljapigistat mahl (*Succus recens Fumariae*) ja sellest walmistat ekstrakt (*Extractum fumariae*) kui ka tee, on kui isuäratamis-abinõud tuntud. Tarmitamisel oldagu aga mõõdukad, sest et suuremal mõõdul wõtmise korral fumariin (seda ollust sisaldub aga mahlas, ekstraktis ja tees) südamet floppimist sünnitab, werejooksu tasandab ja inimese uniseks teeb.

Bärismailane.

(*Veronica officinalis* L.)

Mailaste pe-
refonnast pärit olew
mitmeaastane taim.
Ta kasvab met-
fis põõsaste wahel.
Warred on tal
harulised, üleni
pehme karwuga fae-
tud, roomawad.
Lehed on lähitejerootsulised,
ümberpöördud munakujulised,
hambulised ja willpehme karwa-
sed. Siid on taewakarwa
sinised (harwa roosakad ehk wal-
ged) ja seisawad tihedaisje sal-
gusse koondetult lehtkaendlais
(tähtis tunnus!).

Arstirohuks tarwitetakse
õitsuwaid taimi, millest teed ja
tinktuuri walmistetakse; ka mahl
on tarwitetaw.

Bärismailase tee
on rahwa seas kui abinõu astma
(hingeldustõbe), lahtiste haawade
(pesta kange teega ja tinktuuri
lapid pääle panna), kopsukatarri,
kõha, lammastuse, nahahaiguste,
rinnahaiguste ja werckusemisse
wastu tuntud.



plitt 32. Bärismailane. (*Veronica officinalis* L.)

Paris mailase tinktuurlapid pa-
randavad märsked lahtised haavad.

Bärn ehk niinepuu.

(*Tilia grandifolia* Ehrh.)

Kõigile tuntud puu. Kaswab 800 ja weel
enamgi aastat wanaks.

Arstirohuks tarwitetakse pärna õisi, millest teed
ja ekstrakti walmistetakse.

Pärna diete ajab higistama ja on selle-
pärast soovitaw külmetuskorral juua; on ühtlasi ka
wananend kõha, kopsu limastuse, weetõbe ja kahwa-
tõbe haiguste korral kui kergendaw abinõu soovi-
taw juua.

Põldkannike.

(*Viola tricolor* L.)

Üheaastane taim; kasvab 10 — 15 sentim. pikaks.
Sistupe lehed on rohelisted ja moodustawad alla-
poole rippuwa niba. Dield, mis üksikult lehekaen-
laisse asetet, seisawad pikkade raagude otsas. Sis-
kroonlehti on 5, millest ülemised fioleettarwa-
lised, külgpäälsed, mis ülemisest väiksemad, enam
walgjamad ja alumine, juurim, nibaga kroonleht —
kollane, fioleetjooneline on; wähest on ka külgpäälsed
kroonlehed kollakad.

Kaswab põldkannike põllul, mägitülkil jne.

Tahetakse seda taime kultiveeri, siis walitagu selleks otstarweks ferge, liiwaka mullaga ja hästi wäetet maatükid. Küllwata wõib kas kewadel ehk sügisel, kuid sügiseft külwi tuleks fiiski paremaks lugeda, sest et siis died juba juuni kuul ilnuma saamad ja taimed ise ka suuremad ja mahlakamad kasvawad.

Arstirohuks tarwitetakse kogu taime, ilma alumiste jämedate warte ja juurteta. Korjata tuleb taime õitsmisajal; kuiwatamine harilik.

Rahwa seas on põldkannikese tee kui rohi rahude paistetushaiguse vastu tuntud.

Põldosi ehk põldkuust.

(*Equisetum arvense* L.)

Põldosi ehk põldkuust on tuntud kõigile.

Arstirohuliseks otstarweks korjatakse taime maa-pääsjet oia (*Herba Equiseti arvenses*.)

Korjata — juuli kuul.

Põldosjatee ja wannid on kui abinõu jooksjahaiguse vastu tuntud. Ka kiirendab põldosjatee neerude tegevust.

Kaudrohi ehk werihein.

(*Achillea millefolium* L.)

Korwõieliste perekonnast pärit olew kaheaastane

taim. Kaswab wäliwähepeenrail, tee- ja kraamkaldail, aidade ääres ja hoonete ümber. Esmisel aastal wõrjub seemnest ainult kimbuke lehti. Sitsib teisel aastal juuli ja augusti kuudel. Sied on walgaspunased ehk walged, ja seisawad 25—40 sm. pikkuste püstiseiswate warte otjas salgas.

Arstirohuks tarwitetakse raudrohu õisi, õitsemise ajal korjatud lehti ja fogu taime (Flores et Folia Millefolii).

Rörgel maal ja päikese käes kaswand taimed on niiste maa pääl ja wilus kaswand taimist paremad, sest et neil suurem arstimiswõim on.

Raudrohutee on kui abinõu altkehawalude, hüsteeria, kõhufampide, kõha ja teiste rinnahaiguste, frampliku kuupuhastuse (raudrohutee, 3 tassi päewas, hõlbustab üldse kuupuhastust), kuuma paistetuse (tee lapid pääle!) ja pääwalu wastu, ja on kui werdpuhastaw ja kosutaw wahend kõigile, eriti weriwaeseile juua soowitewam.

Raudrohutee mõjub hästi ühtlasi ka maksa tegewuse pääle.

Salwei.

(*Salvia officinalis* L.)

Salwei on küll lõunapoolsete maade taim, kuid ta wõib ka meie kliima juures aias kaswatet saada. Armastab kuiwa, ferget, kuid rannusat, lubjaolluste

poolest rikast maad ja võimalikult rohkem päfese-
paistet. Kaswab 25 — 50 sm. kõrguseks. Lehed
on tal pikergused, pisut kärbitud ja, nagu warredki,
hallide karwakesiga kaetud. Noored lehed on
walkjad. Siid on huuldied, fioleetwärwilised.
(Salwei kuulub huuldiealiste perekonda.)

. Arstirohuliseks otstarweks tarwitatakse taim
kuiwatet lehti, mis õitsmisajal korjata tuleb. Kui-
watet lehed on hääldhnaalised ja libeda würtsi maiguga.

Salweitee on kui desinfitseeriw abinõu
kurgu limanaha paistetuse, kurgust finnioleku ja kahe-
poolsete wastu. Iseäranis mõjuw on järgmiselt wal-
mistet rohi. Wõtta kange salweiteed, sinna juure
lisada niipalju mett, et wedelik pisut weniwaks muu-
tuks ja walatagu siis weel niipalju äädikat hulka, et
segu hapukaks läheks; iga kahe tunni takka kuristada.

Sinep — walge ja must.

(*Sinapis alba* L., *Sinapis nigra* L.)

Sinep on taim, mille seemneid hulgana iga
aasta küll arstirohuks, küll würtsiiks tarwitatakse.

Meie maal sinepit jenni ei kaswatatud, waid ta
sai pääasjalikult Wenemaalt ja teistest Lääne-Euroopa
riikest, kus seda taimet suurel määral kultiveeritakse,
sisse weetud. Kiiklised humid aga nõuawad, et aineid,
mida maa produktseeri suudab, wäljaspoolt mitte sisse
ei weetaks ja sellepärast peab ka arstirohutaimeid

kasvatamisele, eeskätt niisuguste taimede kasvatamisele, millele meie kliima vastaw, alus pandud saama. Ja niisuguste taimede hulgas oleks esimeses reas ka sinep.

Sinep on ristõieliste perekonnast pärit.

Balimuses läheb must sinep walgest selles lahku, et ta märksa pikem on ja et walge sinepi dield, wastupidi taimede kaswule — ligi neli korda musta sinepi õitest suuremad on.



Pilt 33. Walge sinep.
(*Sinapis alba* L.)

twand taimede seemned ei kõlba, sest et nad teiste ristõieliste taimedega — sinep on ristõieliste perekon-

Die d on mõlemil
seltfil kollased.

Rau nad : mustal
sinepil külgsipi litsitud,
kuna walgel aga nad pea
ümargused on.

Seemned on mustal
sinepil — tõmmud,
mustad, walgel aga —
kollakas-walged ja hästi
jämedamad.

Kui arstirohud on nad
aga ühewäärtuslised

Must sinep on meie
põldele kui umbrohi tuntud.

Arstirohlikeks otstarweks
aga niisugused wabalt kas-

naft pärit, — rõigastega, telgedega, millega nad segamini kaswawad, tolmumise läbi segatud on.

Põldkultuur (põllul kaswatamise wiis) on mõlemi taime juures täiesti ühesugune. Nad kaswawad iga-suguse maa pääl, kuid iseäranis hästi lähwad aga korda kerge, wärskelt rammutat maa pääl. Must sinep kaswab hästi küll ka sawika maa pääl. Põld, mis sinepi alla saab külwatud, tuleb sügisel kända ja kewadel enne seemendamist harida — kända, äestata.

Külwata tuleb võimalikult wara, nii et taimed põldkirpude ilmunisajaks, kes sinepi põldudele määratumat kahju wõiwad saata, tugewad oleksid. Külwata, kui võimalik, reas, sest et siis võimalus on arwendamist — igale taimele vähemalt 6 tolli wahet jättes, ette wõtta, mis wäga tarwilik. Reaskülwi juures läheb desfatini pääle walge sinepi seemet 18—25 n. ja musta sinepi seemet, mis hästi peenem — 3—5 n. Saialikülwi korral tuleks aga walget sinepit 25—40 n. ja musta — 3—5 n. desfatini kohta wõtta.

Et sinep kange pudenema, siis tuleb ta kohe, kui juba esimesed kaunad walmiind, kofku panna.

Alal hoida tuleb seemet wäikseis osis, kastes, tonnes, suuris sawist pottes jne.

Desfatini suurune põld annab 60 — 65 puuda puhastet seemet.

Sinepi seemneist valmistetakse sinepijahu ja sinepiõli. Jahu valmistamise otstarweks kaswatetakse pääasjalikult walget sinepit, mis ilusama, puhta jahu annab, kuna õli ajamisets musta sinepit kultiveeritakse, mille õli tangem.

Sinepijahust valmistetakse kanget würtsi pääasjalikult lihatoitude juure. Et „sinepi“ valmistamine aga teatud oskust nõuab, siis toon siin kohal retsepti, mille järele Prantslased käiwad:

Sinepijahu saab keewas wees ülesleotet ja 9—14 päewaks kas ahju ehk päikese kätte asetet. Pärast seda lisatakse sinepile hääd äädikat ja peenet suhkurt (wiimast maitse järele) juure ja tambitakse hästi läbi. Saadud tainas saab nüüd sawist pottidesse asetet ja pottid päält kõwasti finni pandud.

Sel kujul läheb sinep nüüd müügile. Kuid siin peab tähendama, et mida kauem sinep enne tarwitamist seisnud, seda parem ta maitseb. Et libedat maitse kõrwaldada, selleks soowitatakse sineptainas tuliseks aetud rauda ehk hõõgumaid süsa hoida.

Sinepipiiritus ja plaaster on päältmäärides kui abinõud jooksjahaguste ja kopsunahapõletiku wastu tuntud.

Surmpuutk.

(Conium maculatum L.)

Surmpuutk on wäga tihwtine taim. Wanal ajal valmisteti sellest mürki, mida surmamõistetuteile juua

anti; sellejärele on taim nähtavasti ka oma nime-
tuse saand.

Sarikaliste perekonnast pärit olev taim. Ras-
wab kuivadel kohtadel, harilikult põldpeenrail, kiwi-
hunnikute, teede ja aidade ääres ja hoonete ligidal.
Surmpuik on õdnes,
file, 1 — 1½ meetri
pikkune taim. Wars
on tal ülalt haruline
ja pikajooneline, tüve
poolt ümargune, pu-
nakas-tõmmu täpiline.
Lehed on päältpoolt
tumerohelised, altpoolt
— walgjad. Õied,
mis juuli- ehk augusti-
kuul ilmutwad, on
walged.



Bilt 34. Surmpuik.
(*Conium maculatum* L.)

Apoteekesse õste-
takse taimelõhti ja
õisi; neist walmis-
tetakse pulbrit, eks-
trakti ja tinktuuri, mida krampide korral
walu waigistamiseks ja rahustamiseks
sisse antakse.

Korjata tuleb lõhti ja õisi just õite lahtilõõmise
eel, kus juures nad kõhe kuitwatet ja plingilt wäikseiks-
pakiseiks seotud peawad saama.

Jämedaid lehtrootse ehk warsti ei tohi seffa wõtta, sest et need wisad kuiwama on ja hõlpsasti hallitama wõiwad minna.

Et sürmpunkte lehed ja õied õige kihwtised on, siis peab hoolega järel waatama, et neid kuidagi teiste korjatud taimede hulka ei sattuks.

Alalhoidma peab lehti ja õisi kusagil hästi kindla, soowitaw plekk riista sees. Üle aasta seisnud kaup enam tarwitamiseks ei kõlba ja sellepärast peab korjatud tagawarad kohe turule ja adetama. Napteekes, kus ekstrakti walmistakse, ostetakse ka wärskeid, kuiwatamata taimi.

Soolikarohi ehk reinwarsti.

(*Tanacetum vulgare* L.)

Witmeaastane kange lõhnaga taim. Warred on 60 — 100 sm. pikad. Lehed — juured, pikergused, sulglised; lehelaba osad — pikergused, hambulised. Õied — kuldkollased putkõied, korwikuks koovadet. Korwikud asetuvad warte otjas, sünnites tasase filbi.

Raswab põldel kiwihunnikute ja wõserikkude ääris, põldpeenrail jne.

Arstirohuks tarwitatakse õitsmise ajal korjatud lehti, õisi ja seemneid (Herba, Flores, Semen Tanaceti).

Soolikarohu tee — $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$
 loodi 1 toobi wee
 pääle, mitte enam —
 mõjub hästi krampide
 ja kõhuusside vastu.
 Veel paremini teest
 mõjub kõhuusside
 vastu aga soolikarohu
 õis pulber, mida
 lastele, nende wanu-
 dust arvesse võttes,
 1—5 gr. mee ehk toi-
 duga sisse anda tuleb.

Soolikarohu
 tee on ühtlasi kui
 neerude tegemust takis-
 taw rohi tuntud ja
 sellepärast tuleb tarwi-
 tamisel mõõdukas olla.



Pilt 35. Soolikarohi ehk reinwara.
 (Tanacetum vulgare L.)

Tafjas.

(Lappa Lmk.)

Tafjaid on kolme selti olemas, nimelt suur
 tafjas (Lappa tomentosa Lmk. ehk Arctium Lappa L.),
 willtافjas (Arctium tomentosum Schrn.) ja väike taf-
 jas (Arctium minor DC.) Efmene neist on suur,

1—1½ meetri kõrgune haruline taim. Lehed on tal suured, südame munakujulised; lehelaba pööralt tumeroheline, altpoolt — valkjaskollane. Sied on purpurlised, kaunis suuriks, (3—3½ sm. risti läbimõõdes) korvikuis koondet. Korviku lehesed on hambulised, haaklised, mille tõttu korvikud hõlpsasti riiete ja loomade külgi jäävad (Tähtis abinõu seemende laialilaotamiseks!) Sitseb juulil. **W i l l t a k j a s** eraldub suurest takjast, nagu nimetus juba aimata lasseb, sellega, et ta korvikud pehme karmaga, willkõrguga kaetud on. **W ä i k i e** takja õiskorvikud on ka pisut willased, suure takja korvikuis tuntuvalt väiksemad ja seisavad, selle juures, kui juure takja korvikud tasase filbi moodustavad, — warril salgas.

Kõik nimetat takjad on kaheaastased taimed. Nad kasvavad rannuujail ja kobeda mullaga kohil, aia ja prügihunnikute äärel. Arstirohuna tarvitatakse nende juuri (*Radix Bardanae*), mida sügisel, õisnuppude ilmumisel, mil juur kõige mahlakam, korjata tuleb. Sitsend taimede juured on alawäärtuslikud. Kuivatada tuleb juuri terwelt.

Takja juurtest valmistet teepuhastab verd, ja et ta higistama ajab, siis on soovitatav ka külmetuskorral juua; kiirendab neerude tegevust (kihitab füsele) ja on kui rohi pää kõõma ja sammaspoolikute vastu tuntud, kaotab paised kõhust — hommikul ja õhtul juua —, aitab põletiku para-

nemisele kaasa (2 korda päevas 3 supil. täit ilma suhkruta), mõjub parandavalt jooksja haiguse pääle ja on kui juukseid kasvatav abinõu tuntud.

Range takjatee parandab rakud juus ja kurgus (kuristada!), parandab kurjad paised (niisked lapid pääle!) ja mädanewad haamad (niisked lapid pääle!).

Takja seemneist valmistet tee on hääks abinõuks halwa seedimise tagajärjel tekind pääwalu wastu.

Tamm.

(*Quercus pedunculata* Ehrh.)

Rõigile tuntud puu. Arstirohuks tarvitetakse noori lehti, noort koort ja tõruši.

Tammelehest ja koorest valmistet kange tee on abinõu tulihaawade, jalahigistamise (jalgu wees hoida), mädapaisete ja haadund jalge wastu — pešta teega.

Tammekooretee — $\frac{3}{4}$ loodi koort $\frac{1}{4}$ toobi wee kohta — on rahwa seas kui abinõu kõhutõbe, külmand liikmete (koore wannid), külmtõbe, kõhu lahsti oleku, läbijooksu ja mõnesuguste nahahaiguste (nagu sammaspoolikud jne.) wastu tuntud.

Ra kaswatawat tammetõrukõhwi fonte.

Tedremaran.

(Potentilla Tormentilla Neck.)

Tedremaran on kui kõigeharilikum taim meie maal tuntud. Ta kasvab heinamaadel, põõsaste vahel, niestuke ääri jne. Sääraniis hästi kasvab ta aga kõrgeil mullarikkail soomaadel.

Koosõieliste perekonnast pärit olem mitmeaastane taim. Juurikas on tal jäme, puine, südamest punakas ja kõdanev. Warred püsiwad, kuni 40 sm. pikad. Lehed — kolme ehk wiie jaolised sõrmlehed, alumised rootsulised, ülemised, warril seiswad — rootsutud. Siid on kollased, nelja lehelised ja seisawad pikkade rootsude otsas. Sitseb terve juue.

Arstirohuks tarwitetakse tedremarana juurikaid, millest valmistet pulber, tinktuur ja wiin hääks rohuks kõhu lahtioleku ja pasatõbe wastu on.

Tedremarana juurikaist valmistetakse ka weel hamba pulbert, kuna piiritustinktuur hääks haawa rohuks on.

Teeleht.

(Plantago maior L.)

Kui kõigeharilikum taim meie maal kõigile tuntud. Kaswab teede ääres, kõrgeil arumail ja maha-jaetud ja sopaseil kohil. Lehed on pikarootsulised,

laiad, munakujulised, teriveserwalised ehk piirut hambu-
lised, looksoonelised. Sied, mis 15—30 sm. pik-
kuse ümarguse diswarre otsa pikaks, peeneks pääks koon-
det, on wäikesed, pruunikad. Wili on kahepesaline
faunake.

Kaswatada wõib seemneist, mis jügisel teede kal-
daile ehk kõrgemaile mahajäetud maatüele maha
külwata tulewad.

Mitmeaastane taim.

Arstirohuliseks otstarweks tarwitetakse seemneid,
lehti ja juuri.

Teelehe seemneist ja juurtest wal-
mistet tee on rahwa seas kui abinõu palawiku,
kopsu weerejooksu, kõha, närwetuse, nõrga põie, läbi-
jooksu, maolimastuse, kõhu wähejatõbe, hambawalu
(kange teega juud loputada ehk juuri närvida) wastu
tuntud.

Lõmaks rõhutatud lehed on mesilase
nõelamise ja põletikuliste paisjete wastu.

Tungaltera.

(*Secala cornutum.*)

Rahwa seas on arwamine laiali lagunenud, nagu
kaswaks tungaltera wihma ja niiskuse tagajärjel wil-
jaterast, ja nagu oleks see rikkiläind wiljatera. See
arwamine on ekslik. Tungaltera ei ole mitte rikki-
läind wiljatera, waid ühe seenetese sünnitus — seen

puhkawas olekus. Langeb tungaltera ehk sõehammas sügisel maapinnale, siis elab ta rahulikult talve üle ja hakkab kewadel seemneidufesi kasvatama, mis tuule läbi ruffi õitele saamad kantud. On tungaltera seemneiduke ruffi õiele sattund, siis häwitab ta wiimase seemnesõlme ja kaswab ja areneb jälle tungalteraks.

Tungalterad sisaldawad eneses rohkel määral wäga kihwtiseid olluseid, mis, kui neid wiljas rohkesti leidub, niihästi inimestele kui ka loomadele wäga kahjulikud ja kardetawad on.

Tungaltera tagajärjekõ on enne- aegsed sünnitused, werejoonte kokkufiskumine jne.

Aapteekes valmistetakse taast ekstrakti, tinktuuri (Extractum et Tinctura Secalis cornuti) ja muud rohete, mida aga nende mürgiluse tõttu ainult arsti sedeli järele tarwitada wõib.

Kuid mis terve inimesele kihwt, wõib teatud korral haigetele rohks olla. Nii on ka tungaltera. Sellepärast — katuge, põllumehed, oma wiljast tungalterad wälja puhastada ja wiige nad apteekesse, kus nad teilt hää meelega kõrge hinna eest ära ostetakse. Sellega jaadate kasu eneselle ja tervele inimkonnale.

Tõnnike ehk peetrihein.

(*Betonica officinalis* L.)

Suuldüeliste perekonnast pärit olem mitmeaasane taim. Wars on tal lihtne, harunematu, 30 — 60

fm. pikk. Lehed — muna-
kujulised, sõrdlemisi pikad,
tipust nürid ja alt südame-
kujulised. Lehelaba ääred
— kärbitud. Alumised, maa-
pinnal seiswad lehed on
pikarootsulised, warre lehtede
rootsud (lehti warrel on aga
ainult 3 — 5 paari) jääwad
aga järkaatval, ülespoole
tõustes, lühemaks, nii et
ülemine paar lehti pea root-
situd wäljanäiwad.

Sied on purpurlised,
warre otsa pääks koondet.

Raswab heinamail ja
höredais metsis.

Tõnniksetee, mahl
ja siirup on rahwa seas kui
rohi kõha ja rinnahaiguste
wastu tuntud.

Toomingas.

(*Prunus Padus* L.)

Toomingas on meile
üldiselt tuntud.

Kewadel mähja ajal korjatud noor toominga
koor teena ja keediseena on rahwa seas kui abindu kõhu-
walu ja kõhutõbe wastu tuntud.



■ Pilt 36. Tõnnike.
(*Betonica officinalis* L.)

Uvaleht.

(*Menyanthes trifoliata* L.)

See on taim, mida küll wist iga eestlane tunneb. Ta kasvab hulgana meie soiseil heinamail ja rabus. Died on tal väga ilusad, walged ja tuletawad hüatfinti meele. Lehed — sõrmlised, kolmiklehed. Suurikas — pikk, roomaw.

Arstirohuks tarvitatakse lehti (*Folia Menyanthes, Folia Trifolii fibrini seu aquatici*), mis õitsemise ajal korjata ja korralikult kuitwatada tulewad, nii et loomulik roheline wärw püsima jääks.

Sagedasti tarvitatakse ka wärskleid lehti.

Uvalehekeedis mõjub hästi seedimistegewuse pääle ja on rahwa seas kui rohi külmetamise ja rinnahaiguste wastu tuntud.

Walge emanõges.

(*Lamium album* L.)

Emanõgeseid on mitmet feltsi olemas, mis üksteisest pääasjalikult ainult õite wärwi poolest erinewad. Arstirohuliseks otstarweks kõlbab ainult walge õitega emanõges, walge emanõges. See on 30 — 60 sm. pikkune mitmeaastane taim. Warred — neljatahulised, lehed — kaunis pikad, südamekujulised, sügawalt saetud.

Arstirohuks korjatakse ainult õisi.

Walge emanõgefete — $\frac{3}{4}$ loodi 1
 toobi wee kohta, 1—2 tassi päewas, on rahwa seas
 kui abinõu hingeldamise (wõib kõrwõnõgefeteega sega-



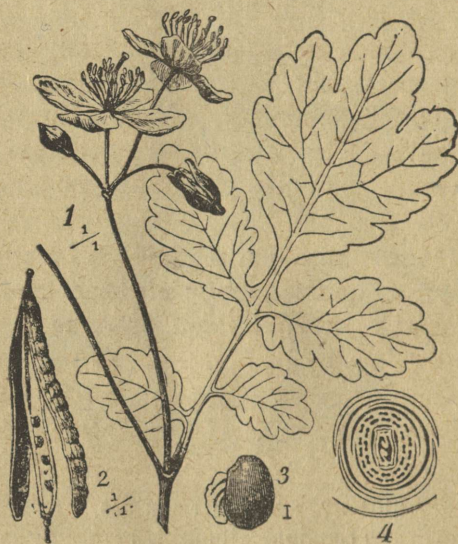
Bilt 37. Walge emanõges.
 (Lamium album L.)

tud olla), kuse takistuse, kõhutõbe, kõrwawalu (kange
 tee aur), nahahaiguste, walgete wooluse, merejooksu,
 skrofuloosi (lõua näärmete tiisikuse) ja twerewae-
 fuse vastu, ja kui kuupuhastust kergendaw abinõu
 tuntud.

Werehurmarohi.

(*Chelidonium majus* L.)

Magunaliste perekonnast pärit olem mitmeaas-
tane taim. Armastab rammusat, kobedat maad. Kas-



Bilt 38. Werehurmarohi. (*Chelidonium majus* L.)

wab prügihunnikute ja hoonete ümber, aia äärel ja
üldse otsekoheste päikese kiirte eest varjatud kohis.

W a r s — sõlmeline, seest õdones, haruline, püstiv
ja üleni harwade karwadega laetud. Lehed — alt-

poolt küljest taevafarma-sinised, päältäpoolt — hele-
rohelistesed. Alumised lehed on pikarootsulised, sulglised,
ülemised — lühikeserootsulised (wahest rootstunud,
sügawalt sulgjaolised).

Diskarikas on kabelehine, kuid pudeneb
juba öie lahtilöömisel. Sied — helekollased, nelja
kroonlehelised ja lihtsarikaks koondet.

Sitseb werehurmarohti mai kuust septembrini.
Kui taime wart, lehte wigastada, lõigata eht murda,
siis ajab ta kollast piimataolist wedelikku wälja. See
wedelik, millest taime arstirohuline wäärtus tingitud,
on kihwtine ja sünnitab, kui seda ihu pääle mää-
rida, walu.

Et taime kuuwatamisel ligi 80 protsenti seda
wedelikku ära kaotaks, siis tarwitatakse teda aapteekest
ainult wärsfelt, õitsemise ajal korjatuna.

Arstirohuna tarwitatakse tai-
mest wäljapressitud mahla (Succus re-
cens Chelidonii; teeb kõhu lahti ja kiirendab neerude
tegewust), ekstrakti (Extractum Chelidonii) ja
piiritustinktuuri (Tinctura Chelidonii).

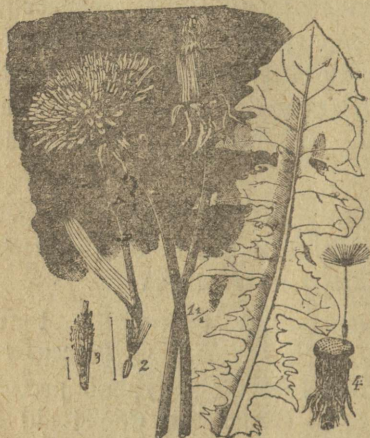
Rahwa seas on werehurmarohti piimwedelik
kui rohti jõolatüügaste ja konnasil-
made wastu tuntud.

Rõdiki nimetat preparate mõib
sissewõtmiseks ainult sellekohase
arsti sedeli järele tarwitada.

Wõilill.

(*Taraxacum officinale* L.)

Kui sagedasti tuleb meil, iseäranis maal, karja juures ummukjisoletut ette. Selle vastu teatakse ka mõnesuguseid rohte, nagu linaseemne wedelikku ja muud, kuid et meile kõigile lapsest saadik tuntud wõilille tarwitada



— selle mõtte pääle ei ole küll twist keegi tulnud. Wõilill on aga kõige paremaks rohuks pitaldase ummukjuse vastu.

Nimelt, wõetagu paar sügisel, septembriku lõpul ehk oktoobrikuul maast wäljakaawatud wõilille juurt, kas toorelt ehk kuivatetult, lõigatagu dige peeneks ja keedetagu 2 kortna weega hästi ära. Saadud

Pilt 39. Wõilill.
(*Taraxacum officinale* L.)

wedelik lastagu ära jahtuda — ja rohi ongi walmis, mida loomale jisse tuleb anda.

Pääle selle walmistetakse aapteekes wõilille juurtest weel ka rohtu mõnesuguste nahahaiguste vastu.

Rogu taimest walmistet tee on kui neeruüri puhastaw wahend tuntud.

Üheksavägine ehk üheksamehewägi.

(*Verbascum Thapsus* L.)

Üheksavägine on 30 — 125 sm pikkune kaheaastane taim. Kaswab mägitünnail, teede ääri, üldse kõrgeil liivaseil kohil.

W a r s — üksik, harunenematu. **L e h e d** — pitergused, terawtipulised, ülespoole seiswab; lehelaba ääred — kärbitud. **S i e d** on kollased, kahehuulelised, kuid paistamad pealiskaudsemal waatlemisel korrapäraliste wäieleheliste õitena (3+2); õiskrooni ristläbimõõt 2—4 sentim. **T o l m u k a i d** — wiis, millest kolme ülemise niiditejed wäljad ja willased on. **S i e d** on warre otsa pitaks (kunni 30 sm.) pääks koondet. **S i t s e b** juuni, juuli ja augusti kuul.

Arstirohuliseks otstarweks korjatakse taime dislehti (õiskarikaid mitte hulka wõtta!), mis kohe

Pilt 40. Üheksavägine. (*Verbascum Thapsus* L.)



hästi läbitõmbavas kohas, soovitaw kuiwatuskastis, kuiwatet peawad saama. Et kuiwatetult õitele nende loomulik wärw alles peab jääma, siis ei tohi neid forjates ja kuiwamisele pannes mitte rõhuda ega kuidagi moodsi wigastada; pruuniks läind õied on alawäärtuslised.

Korjamisel tuleb hoolega tähelepanna, et kogemata teiste sama seltfi taimede, eeskätt musta wägiheina (*Verbascum nigrum* L.) õisi, mille tolmutate niidikesed fioleetvärwi willaga kaetud, hulka ei sattuks.

Põldkultuuri juures walitagu üheksawägiliste taimede alla kõrged, kuiwad, kuid mitte just lahjad ja hästi päikesepaistelised maadükid. Külwata tuleks seeme lawadelle, kust taimed sügisel kohapääle, igale taimele vähemalt 30 sm. mahet jättes, istutet saawad. Pikkereimine — tarwilik.

Üheksawägise õiepulwer parandab wisalt paranewad ja mädanewad haawad.

Üheksawägise õietee on rahwa teadmisel hääks rohuks hingeldamise ja kõha wastu, hõlbustab kuupuhastust, ajab higistama ja on soowitam külmetuskorri juua.

Üheksawägise õietee salweiteega segi on soowitam teelehe ja kadakamarjateega waheldamisi sooja-tõbe haiguse aeg juua.

Arstirohutaimede kuiwatamisest üldse.

Arstirohutaimed peavad, nagu üldmärkusis tähendab — õigel ajal korjatud ja dieti kuiwatet saama. Need on nõuded, mis tingimata täidetud peavad saama, kui tahetakse, et rohud mõjuvad oleksid. Õigel ajal korjata ei ole just raske, kuid otstarbekohaselt kuiwatada, nii kuiwatada, et ollused, mis taimele, kui arstirohule, ta väärtuse annavad, alles jääksid, — on ülesanne, mis õige suurt hoolt ja korralikust ühelt, ja sellekohaseid ruume, abinõusid, teiselt poolt, nõuab.

Taimel ja tema osil peab kuiwades loomulik värw alles jääma. Et seda saavutada, selleks peab arstirohutaimi wilus kuiwatama. Kuid wilus kuiwavad taimed ainult siis korralikult, kui nad hõredalt hästi läbitõmbamasse kohta asetet. Sellepärast siis — arstirohutaimed asetetagu harvalt ja hästi läbitõmbavate hoonete katuste ehk eriti selleks otstarweks ehitet kuuride alla kuiwama. Terwed, kogutaimed seotagu väikeseks vihkeks ja riputetagu paaridena nõöridelle, õied ja õisalgad asetetagu kas hõredast riidest raamidelle ehk jälle tsinkplekist, wistest, pilpaist ehk niinest walmistet põhjega sõelule. Lauad selleks otstarweks ei kõlba, sest et neil kuiwamine õige wiisalt edeneb ja kuiwatetawad taimed ehk nende osad ka kõige suurema hoole ja usinuse juures ikkagi oma loomuliku värwi kaotawad, mustemaks ehk

pruunimaks tõmbuvad — keemilises koos-
seisus muutuvad.

Kogutaimed kuivavad hästi läbitõmbavate fa-
tuste ja kuuride all ilusail ilmul hästi, õied ja õis-
salgad, kui hõredalt asetet — ka weel, kuid juurte,
juurikate, mugulate ja marjade (mustikate, waarikate,
maafikate) kuivatamiseks peab juba kunstlikku soojust
tarvitetama — kuivatusaparaates kuivatetama.

Wäga soovitetav oleks muudugi, et ka õied ja
õisjalgad kuivatusaparaates kuivatet saaksid.

Uga kas ei kõlbaks selleks otstarveks ka meie
harilikud toa ahjud, ja kas ei saaks ka arstirohulisi
juuri, juurikaid, mugulaid ja marju, nagu puuwiljagi
— nõores kuivatada?

Tõsi, seda on harilikult ikka meile õpetud, ja
isegi niisuguses hääs käñraamatus, nagu seda Basch-
kewitschi „Arstirohu ja lõhnataimede kultuur“ wene-
keeles — soovitud, kuid tahtmata peab seda abinõu
üldse ja arstirohuliste juurte, juurikate, — mugulate ja
marjade kohta eriti eitama. Waadake aimult seda
puu- ja aiawilja, mis ahjus ehk nõoris kuivatet, wõr-
relge seda aparaates kuivatet puu- ja aiawiljaga. —
Ei, samuti kui haigusl „puustate“ poolt loetud sõnad
parandada ei suuda, ei wõi seda ka paljad arstirohu-
liste juurte, juurikate ja mugulate nimetused, waid
need ollused, mis neisse kaswanise kestusel korjunend,
tekind, — ja neid olluseid niisuguseis poolkõrwend
ehk pehtind, windund juuris, juurikais ja mugulais

enam ei ole, vaid need on sealt otstarwewastasel
kuiwatamisel hāwinend.

Rõnda siis — kes arstirohutamaide forjamise
ja kaswatamisega müügi otstarwel tegemist mõtleb
teha, see katjugu omale tingimata ka kuiwatusaparaat
(kuiwatuskast) muretseda. Kuiwatusaparaat, kast on
seda enam soomitetaw, sest ainult selle abil on
wõimalik ühtlasi ka turundudeile wastawalt aia- ja
puuwilja kuiwatada. See arwamine, nagu oleksid
meil kauplusis müügil olem kuiwatet aia- ja puuwili
— Prantsuse ploomid, Kalifornia pirnid, õunad jne.
— ainult sellepärast paremad, maitsemamad, et need
paremat sorti puuwiljast, millist meie maal ei kaswa,
kuiwatet on — on ekslik. Meie kuiwatet puu- ja
aiawili wõiks isegi omas hāaduses wäljamaa kuiwatet
puu- ja aiawiljaga wõistelda, kui see, wäljamaa ees-
kujul, kuiwatusaparaates, kuiwatuskastes kuiwatet saaks.

Kuiwatusaparaatest.

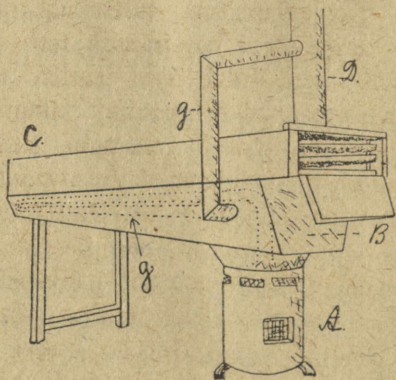
Rõdiki kuiwatusaparaate wõiks üldse 4 liiki jagada:

- 1) tugewate õhuwooluse sünnitajaiga warustet
kuiwatusaparaadid;
- 2) harilikud, ruumitad, kiwiahjudega aparadid;
- 3) raudahjuga püstaparaadid;
- 4) raudahjuga lamamad ehk lāng-aparaadid.

Rõdige paremaitse tuleb muudugi esimest liiki,
tugewa õhuwooluse sünnitajaiga warustet aparate

lageda, milles kuitvamisprotsess ühetasafelt areneb ja sõelad sees mehaanilise jõu abil liiguvad. Niisuguste aparaatide juures tarvitseb ainult sõelad toore, kuitvatetava ainega füsse panna ja teatud aja, nii 4—5 tunni pärast teinepoolt otsast jälle valmiskuitwand produktiga välja võtta, kuna kõigi teiste aparaatide juures sõelu sõgeli väljavõtta ja ümberasetada tuleb ja kuitvatusprotsess ise ka aeglasem on ja mitte nii ühetasafelt ei sünni. Kuid nii hääb, kui need aparaadid isenesest küll on, võivad neid oma kalliduse tõttu ainult suuremad aia, puuvilja ja arstirohutaime kuitvatusärid muretseada.

Teistest kuitvatusaparaatidest tuleb paremaks seda süsteemi lamavkastiliist ja edasikantavat aparaati lugeda, mis ühe prantsuse inseneri poolt ülesleidud ja millele ülesleidja enese poolt „Brantslane“ nimetuks pandud (vaata joonistus).



Pilt 41. Kuitvatusaparaat „Brantslane“.

Ruivatusaparaat süsteem⁷ „Brantslane“ seisab kolmest pääosast koos: ahjust (A), soojadhuruumist (B) ja kuitvatusruumist (C). Ahjuks on harilik neljakandiline malmahi, millele kaks plekkesta ümbertõmmatud. Plekkestad on ahjule nii ümbertõmmatud, et ahju seinte ja esimese kesta ja esimese kesta ja teise kesta wahela õhuruumid jääwad. Sisemine kest on wälimisest kestast lühem ja seisab 5 sm. põrandast kõrgel; wälimine kest ulatab põrandani. Wälimise kestale on ülemisse ääre augud tehtud; need on õhuaugud. Waba õht tungib wäljastpoolt wälimise kesta ülemises ääres olewast aukest sisse, läheb wälimise ja sisetamise kesta wahel olewat ruumi mööda alla põrandani, teeb sääl käänu sissetuule, tõuseb siis ahju seinte ja sisetamise kesta wahel olewat ruumi mööda aparaadi kuitvatusruumi (C) all seiswasse soojadhuruumi (B). Soojadhuruumi tuleb ühtlasi ka plekkforsten, mis suitsu ahjust wälja wiib, teeb siin (waata joonistus) ühe ringi, tuleb ahju seinteni tagasi, pöörab siis soojadhuruumi külgpäälest seinast wälja ja, tehes kaks nurka, ühineb aparaadi kuitvatusruumi päälmisest seinast wäljatulema õhuforstnaga. Ahj seisab harilikult ühe aparaadi otja all. Wastupoolses otjas on aparaadi kuitvatusruumi põranda ja otja seinawahele lai wahela jäetud. Harilik wälisõht, mis ahju wälimise kesta aukudest sissetungib, läheb palawaks kütud ahju seinte ja plekkestade wahel kuumaks ja tuleb soojadhuruumi; siin kuumuneb ta weel enam

raudahju ülemise otsa, mis õhuruumi fiske andub, ja suitsutoru palawate seinte läbi, läheb aparaadi kuiwatusruumi pöranda ja otsseina wahele tehtud wahelaudu kuiwatusruumi, libiseb sellesse kolmelt realt asetet kuiwatusõeltele wahelt (alt ja päält) läbi ja läheb, teinepoole otsa jõudes, sama õhuforstna kaudu mida kord eelpool juba nimetasime -- wälja.

Õelad wõivad kuiwatetawa ainega tarwidust mööda kuiwatusruumi mõlemilt poolt otjast pandud saada.

Millised hääd küljed on süsteem „Brantslane“ kuiwatusaparaatel?

Süsteem „Brantslane“ kuiwatusaparaatel on kolm hääd külge: 1) nende kuiwatusruum on lamaw, seega sünnis igasuguste, ka poolwedelate, ainete kuiwatamiseks; 2) õhuvoolus sünnib neis ühetasaselt, mille tõttu ka kuiwatamine ühetasaselt areneb; 3) nad tarwitawad teistest aparaatidest märksa vähem kütet.

Kuiwatamine kuiwatusaparaate abil.

Ümberkäimine, kuiwatamine kuiwatusaparaatega (kuiwatuskastide) on asi, kus inimene tööd tehes tööst enesest õppima peab, ja sellepärast ei saa siin kohal selles suhtes ka täit õpetust anda. Teen sellepärast siis ka ainult üldiseis joonis ülewaate töist arstirohutaimele kuiwatamise alal sellekohaseis kuiwa-

tujis, kuiwatusaparaates, alla kriipsutes neid ükshil-
asju, mis hästi kuiwatet produkti saamutamise juhtes
tingimata täidetud peawad saama.

Rogutaimed, nagu juba mainisin, on sündsad
wilus, läbitõmbawate katuste all ehk sellekohaseis
kuurides kuiwatada, kuna taimede teised osad —
õied, õisjalgad, marjad, juured, juurikad ja mugulad
kuiwatusaparaates kuiwatada tuleksid.

Õied ja õisjalgad iseäralist ettevalmistamist kui-
watamiseks kuiwatusaparaates ei nõua, waid need
tulewad otse õhukeis kihtes kuiwatusraamidelle ase-
tada. Marjadest käiwad kuiwatamise alla maasikad,
waarikad, mustikad, mis poolwalminuina noppida
tulewad, ja juurist, juurikast ja mugulaist — ilma
erandita kõik.

Rogu kuiwatustöö juurte, juurikate, mugulate
ja marjade juures langeb järgmiseks alatööiks: sor-
teerimine, nullast pesemine (loputamine), tükkeks lü-
kamine, kupatamine, kuiwatamissõeladelle asetamine ja
järelwaltwe kuiwamise ajal.

Esimene töö juurte, juurikate, mugulate ja mar-
jade kuiwatamise juures on sorteerimine. Sorteeri-
misel tulewad wäljaforjata, esiteks, kõik ussitand, mä-
dand ja hallitama ehk seenetama läind juured, juu-
rikad, mugulad ja marjad, mis, kui nad ärapuhastet,
eraldi, isefordina kuiwatada tulewad. Ka sorteerimine
suuruse järele, eeskätt mahlakamate juurikate ja mu-

gulade juures on tingimata tarvilik, sest et ainult siis kuiwamine ühetasajelt areneda võib.

Sorteerimist suuruse suhtes suurema hulga mugulate juures võib tingitud traatsõelade abil toimetada. Mugulad saavad langesõelise sõela päält läbilastud, mille juures siis suuremad mugulad sõelamööda alla weerevad, kuna väiksemad sõela alla langewad.

On juured, juurikad ehk mugulad sorteeritud, siis tulewad nad mullast ja, kui tarwis, kõrwaljuurist puhastada.

Mullast pesemiseks tarwitatakse harilikku külma ehk leiget jõe ehk kaewu wett, kuid milgil tingimisel ärgu selleks otstarweks keewa wett wõetagu.

Pärast mullast puhastamist saavad juurikad ja juured harilikult ühe suuruseiks, nii 4—5 sm. pikkuseiks tükkeks lõigatud; mugulad kuiwatatakse terwelt.

Et juurikad ja mugulad paremini kuiwaksid, siis saavad nad mõne taimede juures enne kuiwama asetamist korvide ehk wõrkudega, nii 2—5 m. keewa wette lastud, kawatet. Kapatada võib aga juurikaid ja mugulaid ainult sell korral, kui sellekohane märkus taimel kirjelduse juures peaks leiduma; muidu mitte.

On niimoodi juured juurikad ja mugulad ettevalmistet, siis asetatakse nad kuiwatusõeladelle ja pannakse kuiwatusaparaati.

Kuiwatamise enese juures peetagu alati meeles:

1) et kuiwatamist madala temperatuuriga algada tuleb, 2) et soojus kuiwatusruumis arsti-

rohutaimede ja nende osade kuivatamisel kunagi üle 50 kraadi R. järele tõusta ei tohi, ja 3) et kuivatamine, mis kord algand, tingimata ilma wahepidamata lõpuni tuleb wiia.

Juhte arstirohtude hõlpsamaks ülesleidmiseks haiguste järele.

Et rohtude ülesleidmist ühe ehk teise haiguse vastu hõlbustada, siis toon siin kohal haiguste nimestiku tähestiku järjekorras ühes rohtude üleslugemisega; rohtude tarvitamise õpetus on iga taime kirjelduse juures, ja rohtude valmistamise õpetus — üldmärkusis.

Alla kuju mine: naistepuna.

Altkoha krambid: arnika, nõmmeliivatee, palderjaan, raudrohi.

Altkoha puhutused: kadak, koirohi.

Altkoha walud: maasap, münt, palderjaan.

Argweri — waata närmilikkus.

Astma ehk hingeldustõbi: waata hingeltustõbi.

- G m a k r a m b i d : kummel, münt.
 H a a w a d , m ä d a n e w a d : arnika, kirburohi,
 takjas, tedremaran, üheksawäGINE.
 H a a w a d — l a h t i s e d : hiirkõrw, mesikas, näär,
 pärismailane tedremaran.
 H a a w a d — w i s a l t p a r a n e w a d : kummel,
 tedremaran, üheksawäGINE.
 H a l b s ö ö g i i s u : waata isu puudus.
 H a l b õ h k s u u s : kadak, münt.
 H a l w a t u s : arnika, kadak.
 H a m b a p a i s e : kummel.
 H a m b a w a l u : kummel, teeleht.
 H i g i s t a m a a j a w a d : waarikad, kummel, oras-
 hein, pärn, takjas, üheksawäGINE.
 H i n g e l d a m i n e : maasikas, nõges, paisuleht,
 walge emanõges, üheksawäGINE.
 H ü s t e e r i a : palderjaan, puju, raudrohi.
 H ä m m o r r o i e h k p a s a t õ b i : lina, tedremaran.
 S a l a d h a u d u n d : kirburohi, paisuleht.
 S a l a d h i g i s t a w a d : tamm, heinapebre wannid.
 S o o k s j a : arnika, failud, kääking, merisalat, naiste-
 puna, põldosi, sinep, takjas, mädarõigas.
 S g e m e d w a l u s a d , l a h t i s e d : kalmus, ku-
 ferpuu.

Sjupuidus: kalmus, koirohi, kõõnned, maikel-
lufe, punand.

Suuste kaswu pääle mõjub hästi:
kass, nõges, tatjas.

Suuste väljalangemise vastu: nõges,
tatjas.

Inglishaigus: kalmus, kõõnned, tamm.

Rahwatõbi (merivaesus): kalmus, koi-
rohi, pärn, raudrohi.

Rahepooljed: šalwei.

Rirpude vastu: failud.

Rihwtitus: kapid.

Rontikaswatawalt mõjub: tamm.

Rollatõbi: hiirkõrw, kadak, koirohi, kuferpun,
maasap.

Roide vastu: failud, koirohi.

Ronnasilmad: werehurmarohi.

Ropjutiifikus: islandi sammal, mänd, päris-
mailane, ubaleht.

Ropjupõletik: arnika, paisuleht, sinep.

Ropjupaised: paisuleht.

Ropjufatarr: paisuleht, pärismailane.

**Ropju puhastavad röga ja limas-
tuse korral**: heinputk, paisuleht, pärn.

- Kopsuwerejooks: hiirkõrw, teeleht.
- Kosutawalt mõjumad: kummel, raudrohi, põldhumal.
- Kõhuhaiguse järel: koirohi, fibuwits.
- Krambid laste juures kõhuusside tagajärjel: palderjaan, soolikarohi.
- Krambid: arnika, heinputk, koerapöörirohi, koirohi, kuterpuu, kummel, münt, palderjaan, soolikarohi.
- Kuſele aja mad: arnika, kalmus, kuterpuu, ohulill, orashein, põldõsi, tafjas, werehurmarohi.
- Kuſi kinni: kirburohi, kurgirohi, walge emanõges.
- Kurgu limanaha paistetud: ſalwei.
- Kõhutõbi: palderjaan, tamm, walge emanõges, toomingas.
- Kõhuwalu: heinputk, hiirkõrw, kalmus.
- Kõhuwähjatõbi: heinputk, kirburohi, koirohi, tamm, teeleht.
- Kõhuusſid: koirohi, soolikarohi.
- Kõhukrambid: kummel, palderjaan, raudrohi, münt.
- Kõhupaised: arnika, kirburohi, tafjas.
- Kõhu teeb lahti kergeli: hapuoblikas, ohulill.

Rõhu teeb lahti ägedalt: lina, paatspuu.
 Rõht lahti: kâpad, mustikad, tedremaran.
 Rõhupõletik: arnika, kirburohi, tafjas.
 Rõhufatarr laste juures: kâpad.
 Rõrwafatarr: kõõmned.
 Rõrwawalu: münt, walge emanõges.
 Rõõm: arnika, tafjas.
 Rõhnus: maasap, raudrohi.
 Rõha: aidwaak, nurmenukk, paisuleht, pärisma-
 lane, raudrohi, teeleht, tõnnike, üheksawä-
 gine.
 Rõha — wananend: paisuleht, tõnnike.
 Lâkastuskõha: nõmmeliivatee, paisuleht, islandi
 sammal, tõnnike.
 Râhijemine: arnika, islandi sammal, nâär,
 tõnnike.
 Rûlmand liifmed: kadak, tamm.
 Rûlma wäriwad: mõrukirburohi.
 Rûlmtõbi: kalmus, foirohi, tamm.
 Rûlmeta misforril: kadak, kummel, waa-
 rikad, raudrohi, tafjas, ubaleht, üheksa-
 wä gine.
 Ruupuhastust fergendawad: kalmus,
 foirohi, kõõmned, nâär, walge emanõges, üheksa-
 wä gine.

- Kramplikkuu puhastuse vastu: foirohi,
 nõmmeliivatee, raudrohi.
- Kuupuhastust takistavad: hiirkõrv.
- Langetõbi: palderjaan.
- Luujooksja: kalmus, foirohi, naistepuna, nõges.
- Luuvalu: mädarõigas.
- Läbijooks: islandi sammal, kalmus, foirohi, nais-
 tepuna, palderjaan, teeleht.
- Lämmatus: pärismailane.
- Maolimanemine: maasap, teeleht.
- Naha alla kiskuv abinõu: näsiniin.
- Naha haigused: heinputk, kask, pärismailane,
 tatjas, walge emanõges.
- Nikastus: arnifa, naistepuna.
- Närwivalud: münt, nurmenukk, palderjaan,
 puju.
- Närwipõrutus: kääking.
- Närwilikkus: maasikas, palderjaan, puju, münt.
- Ninawerejooks: hiirkõrv.
- Neeruhaigus: kalmus, fibuwits, kuferpui,
 naistepuna
- Umistand neere puhastab: kadak, nurme-
 nukk, wõilill.
- Neerukiwid: näär.

- Närwetus: kadak, kalmus, näär, teeleht.
- Nõelamine (mesilase, erilase, wapsika):
arnika.
- Nõrgad silmad: koirohi.
- Õksendamine: arnika, koirohi, münt, palderjaan.
- Paiistetused: kummel, lina, raudrohi.
- Paised: lina, paisuleht, mesikas, takjas, teeleht.
- Weripaised: arnika, paisuleht.
- Wähjafarnased paised: kalmus.
- Waelus: maarjasõnajalg.
- Walawik: teeleht.
- Walawus sisemine: kummel.
- Wigistused: arnika.
- Wuhutused: heinputk, kalmus, kikkaputk, kummel,
münt, raudrohi.
- Wõiekatarr: leesikas.
- Wõiekrambid: palderjaan.
- Wõiehaigused üldse: hiirkõrw, kadak.
- Wõiekiwid: hiirkõrw, fibuwits.
- Wõletamise tagajärjel tekind rakud:
naistepuna, palderjaan.
- Wääkärnad. kast, (kui rahwa seas tarwitetaw
abinõu).
- Wääpõõritus: nurmenukk.

- Bääwalu, äge: münt, naistepuna, nõmme-
liimatee.
- Bääwalu ühefülgne: münt.
- Bääwalu: tatjas.
- Rakud suus: tatjas.
- Rahude paistetushaigus: kolmisruse,
põldekannike.
- Rinnahaigused: islandi sammal, mänd, nurmenuff.
- Sapihaigus: kadak, kalmus.
- Seedimine nõrk: kikkaputt, kõõmned, maasap,
ubaleht.
- Skorbuut: koirohi.
- Skrofuloos ehk laste näämetiifitus:
koirohi, walge emandges.
- Südamefloppimine: kalmus, maikelluke,
palderjaan.
- Soolatüükad: werehurmarohi.
- Soolte katarr: käpad.
- Svetõbi: üheksawägine.
- Tulehaawad: lina, naistepuna.
- Täisajamine: kõõmned.
- Ummuksus: kuterpuu, lina, maasap, paatspuu,
mõilill, werehurmarohi.
- Walgete woolus: walge emandges.

Walu waigistab: koerapöörirohi, läoking,
surmputt.

Weetõbi: kadak, kalmus, näär, nõges, pärn.

Weititants: palderjaan.

Werejooks—sijemine: mõrukirburohi, nõges,
walge emanõges.

Weresfendamine: münt.

Werewaeusus: koirohi, kummel, leesikas, jõh-
wiskad, walge emanõges.

Werefusemine: naistepuna, pärismailane.

Werdpuhastawad: kadak, raudrohi, tafjas.

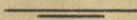
Woolmed: koirohi.



	lft.
• Kummel (<i>Matricaria chamomilla</i> L.)	37
• Surgirohi (<i>Borrago officinalis</i> L.)	40
• Rööfing (<i>Aconitum Napellus</i> L.)	41
• Rääpad (<i>Orehis</i> L.)	44
• Röömned (<i>Carum Carvi</i> L.)	48
• Seefikas (<i>Arbutus Uva ursi</i> L. ehf <i>Arcostaphylos</i> <i>Uva ursi</i> Spr.)	51
• Lina (<i>Linum usitatissimum</i> L.)	52
• Maarjajõnajak (<i>Aspidium Filix mas</i> Villd.)	52
• Maasap harilik (<i>Erythraea Centaurium</i> Pers.)	54
• Maifelluse (<i>Convallaria maialis</i> L.)	56
• Merijalat (<i>Cochlearia officinalis</i> L.)	57
• Metsmarjad:	
• Mustikad (<i>Myrtillus nigra</i> L.)	59
• Bohlak (<i>Vaccinium Vitis idaea</i> L.)	59
• Sõhvikad (<i>Vaccinium Oxycoccus</i> L.)	59
• Bäärrikad (<i>Rubus ideus</i> L.)	59
• Maasikad (<i>Fragaria vesca</i> L.)	59
• Meisikas kollane (<i>Melilotus officinalis</i> Desr.)	59
• Mädarõigas (<i>Cochlearia Armoracia</i> L.)	60
• Mänd (<i>Pinus silvestris</i> L.)	61
• Mõrufirburohi ehf vesipipar (<i>PolygonumHydropiper</i> L.)	61
• Münt (<i>Mentha</i> .)	62
• Raistepuna ehf viinalill harilik (<i>Hypericum perfo-</i> <i>ratum</i> L.)	67
• Nurmennukk ehf kitsapüts (<i>Primula officinalis</i> Jacq.)	68
• Räär harilik (<i>Pimpinella Saxifraga</i> L.)	69

	lht.
Näsiiniin (<i>Daphne Mezereum</i> L.)	70
Nõges (<i>Urtica</i> .)	71
Nõmme liivatee (<i>Thymus serpyllum</i> L.)	72
Ohulill (<i>Gratiola officinalis</i> L.)	73
Drashein (<i>Triticum repens</i> L.)	74
Paatspuu (<i>Rhamnus Frangula</i> L.)	74
Paisuleht (<i>Tussilago farfara</i> L.)	76
Palderjaan (<i>Valeriana officinalis</i> L.)	77
Puju (<i>Artemisia vulgaris</i> L.)	79
Punand harilik ehk juushain (<i>Fumaria officinalis</i> L.)	80
Pärismailane (<i>Veronica officinalis</i> L.)	81
Pärn ehk niinepuu (<i>Tilia grandifolia</i> Ehrh.)	82
Põldasi ehk põldkuusk (<i>Equisetum arvense</i> L.)	83
Raudrohi ehk verihein (<i>Achillea millefolium</i> L.)	83
Salwei (<i>Salvia officinalis</i> L.)	84
Sinep (<i>Sinapis alba</i> L. ja <i>Sinapis nigra</i> L.)	85
Surmpuik (<i>Conium maculatum</i> L.)	88
Soolikarohi ehk reinvars (<i>Tanacetum vulgare</i> L.)	90
Tafjas (<i>Lappa</i> Lmk)	91
Tamm (<i>Quercus pedunculata</i> Ehrh.)	93
Tedremaran (<i>Potentilla Tormentilla</i> Neck.)	94
Teeleht (<i>Plantago maior</i> L.)	94
Tungaltera (<i>Secala cornutum</i> .)	95
Tõnnite ehk peetrihein (<i>Betonica officinalis</i> L.)	96
Toomingas (<i>Prunus Padus</i> L.)	97
Uvaleht (<i>Menyanthes trifoliata</i> L.)	98
Walge emanõges (<i>Lamium album</i> L.)	98

	157.
Berehurmaroõhi (<i>Chelidonium majus</i> L.)	100
Wõitill (<i>Taraxacum officinale</i> L.)	102
Üheksawägine ehk üheksamehevägi (<i>Verbascum Thapsus</i> L.)	103
Arstirohtuaimede kuivatamiseõi üldõe	105
Kuivatatusaparaateõi	107
Kuivatamine kuivatatusaparaate abil	110
Suhe arstirohtude hõlpsamaks ülesleidmiseõs haiguste järele	113



Pääladu: Paides, Wainu t. nr. 7. A. Rõuf.

Uwaldan tänu Dr. P. Naaris'ile, kes
käesolewa raamatu taimede rohuks tarwi-
tamise osas tarwilisi näpunäiteid teind.

A. K.